

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Jakub Deml a Vysočina

Bakalářská práce

Autor: Terezie Huková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Tereza Šmídová
Oponent práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Hradec Králové

2022

Zadání bakalářské práce

Autor: Terezie Huková

Studium: P19P0397

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Jakub Deml a Vysočina**

Název bakalářské práce AJ: Jakub Deml and the Vysočina region

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této bakalářské práce je představit osobnost Jakuba Demla ve vztahu k jeho rodnému kraji Vysočině. Práce sleduje propojení a vzájemné ovlivnění Demla s dalšími uměleckými osobnostmi Vysočiny, mezi které patří například Otokar Březina, Josef Florian nebo Jaroslav Durych. Dále se bude zabývat rozborem motivů Vysočiny a rodného Tasova v Demlově rozsáhlém díle.

BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Ilustroval Vojmír VOKOLEK. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-87256-12-1.

FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 1 A- G*. Praha: Academia, 1985-2008. ISBN 80-200-0468-8.

MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-939-9.

OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993. ISBN 80-7220-259-6.

VODIČKA, Stanislav, BINAR, Vladimír, ed. *Básník Jakub Deml v Tasově*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-131-2.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Šmídová

Oponent: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou závěrečnou práci vypracovala pod vedením Mgr. Terezy Šmídové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28. 4. 2022

.....

Terezie Huková

Poděkování

Děkuji Mgr. Tereze Šmídové za odborné vedení práce, poskytování rad a ochotu, se kterou se mi při psaní této bakalářské práce věnovala.

Anotace

HUKOVÁ, Terezie. *Jakub Deml a Vysočina*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022, 52 s. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Tereza Šmídová.

Cílem bakalářské práce je poznání osobnosti a tvorby Jakuba Demla v kontextu jeho rodného kraje Vysočiny. Práce si klade otázku, do jaké míry Demla toto prostředí ovlivnilo. Úvodní část se zaměřuje na charakteristiku Demlovy osobnosti a jeho životní cesty, která vedla k vybudování silného spojení s rodným krajem. Další část je věnována uměleckým osobnostem, se kterými se Deml na Vysočině poznal. Konkrétně se jedná o symbolistického básníka Otokara Březinu a katolicky orientovaného spisovatele Jaroslava Durycha. Tato část práce se zabývá zejména dynamikou jejich vztahů a vzájemným ovlivněním těchto osobností. Poslední část sleduje motivy Vysočiny, ptažmo Tasova a Demlových vysočinských přátel a blízkých v tasovském triptychu, který reprezentuje Demlovu orientaci na rodný kraj.

Klíčová slova: Jakub Deml, Vysočina, Tasov, domov

Annotation

HUKOVÁ, Terezie. Jakub Deml and Vysočina region. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2022. 52 pp. Bachelor Degree Thesis. Thesis supervisor Mgr. Tereza Šmídová.

The aim of the bachelor's thesis is to get acquainted with the personality and work of Jakub Deml in the context of his native Vysočina region. The work raises the question how much Deml has been affected by this environment. The introductory part of the thesis focuses on the characteristics of Deml's personality and his life path, which led to the building of a strong connection with his native region. Another part of the work is devoted to writers with whom Deml met in the Vysočina region. Specifically the thesis is focused to the symbolist poet Otokar Březina and the catholic-oriented writer Jaroslav Durych. In particular, this part deals with the dynamics of their relationships and the interaction of these personalities. The last part of the work follows the motives of Vysočina region, Tasov and Deml's friends and loved ones from Vysočina region in the Tasov triptych, which represents Deml's orientation towards his native region.

Keywords: Jakub Deml, Vysočina region, Tasov, home

Obsah

Úvod	9
1 Demlův Tasov	10
1.1 Paradox nezakořeněnosti	10
1.2 Mýtus domova	15
1.3 Tasované a Deml	17
2 Vysočinské umělecké osobnosti a Jakub Deml.....	22
2.1 Otokar Březina.....	22
2.2 Jaroslav Durych	26
3 Tasovský triptych	30
3.1 <i>Tepna</i> 31	
3.1.1 Obsah.....	32
3.1.2 Motivy	34
3.2 <i>Hlas mluví k slovu</i>	35
3.2.1 Obsah.....	36
3.2.2 Motivy	38
3.3 <i>Mohyla</i>	41
3.3.1 Obsah.....	41
3.3.2 Jazyk.....	43
3.3.3 Motivy	44
Shrnutí	46
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů	51

Úvod

Jakub Deml se narodil na Vysočině v obci Tasov, a tak se Tasov i celý prostor Vysočiny stal neoddělitelnou součástí Demlova osobního života i literární tvorby. Právě na Vysočině se seznámil se staroříšským nakladatelem Josefem Florianem nebo se symbolistním básníkem, a jak ho sám Deml označoval, učitelem Otokarem Březinou. Motiv Tasova a Vysočiny jako domova můžeme hledat v Demlově rozsáhlém prozaickém i básnickém díle. Nemůžeme opomenout ani jeho osobní korespondenci, ve které jsou odkazy na Vysočinu také velmi hojné a která je dnes považovaná za součást Demlova literárního odkazu.

Bakalářská práce se tak zaměří na osobnost českého spisovatele Jakuba Demla a jeho vztah k rodnému kraji Vysočině. Tato problematika bude nazíraná z několika různých pohledů. Zprvu se práce bude věnovat Demlovu postupnému budování vztahu k Vysočině s důrazem na rodnou obec Tasov, ve které si Deml vytvořil tzv. mýtus domova, dále objasní Demlovy vztahy s literárními osobnostmi, které si na Vysočině vytvořil, a zároveň se bude snažit specifikovat vliv těchto styků na Demlovu literární tvorbu a jeho život. V neposlední řadě práce představí tři vybrané texty, které s Demlovým rodným krajem velmi úzce souvisí, a to pomocí podrobné analýzy. Jedná se o knihy tasovského triptychu, které spojuje totožný rok vydání 1926 a také společné téma. Ve všech třech se totiž objevují výrazné odkazy autorovy vazby na Tasov a Vysočinu jako takovou.

Cílem práce je zabývat se otázkou, do jaké míry byl Jakub Deml ovlivněn prostředím Vysočiny a jak ho toto specifické prostředí formovalo jako literáta i jako člověka. Práce se bude snažit odpovědět na to, jakým způsobem si Deml budoval svůj vztah k Vysočině, jakou roli hráli v Demlově životě jeho vysočinští přátelé a v jakých dílech se nejvýrazněji vyskytují motivy Vysočiny, Tasova a potažmo domova. K objasnění těchto otázek práce využije odborné monografie o Jakubu Demlovi, vzpomínky jeho blízkých, Demlovu rozmanitou korespondenci a také Demlovo literární dílo, které je motivy rodného kraje protkané. Práce se chce primárně zaměřit na pochopení četnosti motivů Vysočiny v Demlově literárním díle, a tak usnadnit budoucímu čtenáři jeho děl čtení a objasnit Demlovy motivace pro tak časté zapojení zmíněných motivů v jeho literárních textech.

1 Demlův Tasov

Tasov je malá obec na Vysočině, která je výrazně spojována se jménem kněze a spisovatele Jakuba Demla. Bedřich Fučík píše, že pro Demla byl Tasov „*středem světa, místem zrodu a určení*“.¹ Z těchto označení plyne, že rodná obec byla pro Demla v mnohém určující a v jeho díle i životě hraje důležitou roli. Sám Deml řekl, že za celý život toužil napsat pouze jednu knihu a pojmenovat ji Tasov.²

Miloš Dvořák, který s Demlem udržoval blízké styky, napsal, že Deml „*má neustálou potřebu blízkosti člověka, a z této potřeby roste i jeho láska k rodnému kraji, který je mu milovanou bytostí, skrze níž žije a trpí a jež ho neopouští, i když ho všechno opouští*“.³ Z citace plyne, že Tasov a potažmo rodný kraj Vysočina byl pro Demla velkým pojmem, který ovlivnil jeho tvorbu i jeho život samotný. V následujících kapitolách se zaměříme na strastiplnou a náročnou cestu Demla zpátky do Tasova. Dále pak na mýtus domova, který se snažil v rodné obci vybudovat, a nakonec budeme sledovat proměnlivé vztahy Tasovanů a Jakuba Demla.

1.1 Paradox nezakořeněnosti

Deml Tasov a svůj rodný kraj Vysočinu miloval, avšak nesmíme opomenout fakt, že velkou část svého života trávil na cestách po Česku, Moravě i Slovensku – tedy mimo rodnou obec. Jeho putování bylo z velké části determinováno jeho povoláním kněze, se kterým právě časté přechody mezi jednotlivými farnostmi souvisí. Pro kněžskou dráhu se rozhodl i na základě rad svého vzoru a mentora – Otokara Březiny.⁴ Jak velkou váhu měl pro tasovského rodáka v prvním desetiletí 20. století Březinův názor, můžeme vidět v jejich rozsáhlé korespondenci, kde například píše: „*Víte, jakou cenu má pro mne Vaše slovo a Vaše mlčení... Vaše slovo: neboť ničeho nepromluví, nenapišu, nepodnikám, aby se duše má nezastavila a neobracela v místa, kde stojí duch Váš, Objevitel a Vítěz, s vlajkou do země vetknutou*“.⁵ Není tedy tolik překvapivé, že když Březina Demlovi navrhl, že by se mohl a měl stát knězem, tak Deml neváhal a poslechl.

¹ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 207. ISBN 80-7023-178-5.

² RULF, Jiří. *Literáti: příběhy z dvacátého století*. Praha: Paseka, 2002, s. 21. ISBN 80-7185-450-6.

³ DVOŘÁK, Miloš a Ladislav SOLDÁN. *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007, s. 137. ISBN 978-80-86370-29-3.

⁴ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 88. ISBN 978-80-7215-453-1.

⁵ DEML, Jakub a Otokar BŘEZINA. *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: J. Deml, 1933, s. 14.

Dalším důvodem pro časté stěhování a hledání domova byla i Demlova rozporuplná a rebelující osobnost, která se nebála jít do konfliktu s nadřízenými, tedy církevními hodnostáři, ale i s přáteli. Pokud si položíme otázku, kde se v Demlovi vzal popisovaný revoltující duch, tak se nám jednoznačně vyjeví jméno Josefa Florianana. Tento staroříšský nakladatel a překladatel se pro Demla stal jakýmsi předobrazem bojujícího a rebelujícího člověka. Na vliv Florianova rebelantství na Demla upozorňuje Jindřich Chalupecký: „*Deml, vyškolen Florianovým rebelantstvím, stal se postrachem far a zoufalstvím episkopátu.*“⁶

Josef Florian se na začátku 20. století zasloužil o obnovení kulturního katolicismu. Do malé obce nedaleko Telče svou zajímavou povahou a vizí přitahoval tehdejší výrazné umělecké osobnosti – Demla, Reynka, Konůpka, Váchala, Durycha, Josefa Čapka, Čepa a další.⁷ Florianova osobnost byla revoltující hned v několika směrech. Odsuzoval české školství, a proto všechny své děti učil doma; obdivoval francouzského dekadenta Leona Bloye, který hledal nápravu lidstva ve starém světě křesťanství; očekával apokalypsu světa; brojil proti církvi.⁸ V tomto výčtu bychom mohli ještě pokračovat, ale už jen z těchto informací je zřejmé, že takto zajímavá a bouřlivá osobnost musela Demla zaujmout a zároveň i formovat.

Abychom lépe porozuměli vztahu Demla a Florianana a jeho důsledkům, tedy Demlovu rebelantství a celoživotnímu bloudění, musíme se vrátit k momentu jejich vzájemného seznámení. Známost Demla s Florianem začala již na konci roku 1902, kdy se seznámili na doporučení Otokara Březiny.⁹ Sám Deml přiznává: „*Aniž jsem tušil, bylo to setkání rozhodující o celém mém životě až za hrob.*“¹⁰ K intenzivnějším stykům však došlo až díky přeložení Demla jako kněze do nedalekých Babic v roce 1903. Deml se pro Florianovu bohuľibou činnost nadchnul a chtěl být její součástí. To se mu povedlo v roce 1905, kdy se ujal redakce sborníku *Studium*. Demlova představa o náplni sborníku se však lišila od vize Florianovy. Deml měl totiž tendenci klást větší důraz na výtvarný rozměr, zejména se snažil

⁶ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 96. ISBN 978-80-7215-453-1.

⁷ LEHÁR, Jan, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 496–497. ISBN 978-80-7106-963-8.

⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 94–95. ISBN 978-80-7215-453-1.

⁹ BARTOŠ, Jan. *Znáte Jakuba Demla? Velké Meziříčí*: Jan Mucha, 1932, s. 16.

¹⁰ DEML, Jakub. *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Florianana*. IWASHITA, Daniela a Petra POUKAROVÁ, ed. Praha: Dauphin, 2015, s. 28. ISBN 978-80-7272-832-9.

do *Studia* prosazovat osobnost výtvarníka a tehdy svého dobrého přítele Františka Bílka. Již v této době tak vznikl první rozpor mezi těmito výraznými osobnostmi.¹¹

Jejich spolupráce nakonec trvala 7 let, během kterých docházelo k mnoha neshodám. Sám Deml svoji činnost u Floriana neoznačuje jako spolupráci, ale spíše jako službu: „*Sedm let jsem u vás sloužil [...]*“¹² Deml byl samostatnou tvůrčí osobností a chtěl tak do sborníků zařazovat i svá díla, avšak Florian byl povahou poměrně striktní a málokdy dokázal přijmout představy o vydávání knih od někoho jiného. Sám Deml píše: „*Já měl uznávat na zemi Josefa Floriana za svého pána. Ale on to neřekl, on vyslovil jen obecně platnou zásadu, a já se měl podle ní zařídit, odpovědnosti jsem si měl nést sám. Já zůstal trčet na osmadvacáté rovnoběžce.*“¹³ Z citace lze vypožorovat určitou zášť a nespravedlnost, kterou Deml začal k Florianovi cítit. Stará Říše se tak postupně stávala místem, kde Deml podléhal cenzuře a nepochopení. Tuto myšlenku metaforicky vyjadřuje sám Deml takto: „*pan Florian sám stál na tom tasovském balvanu a vykonával tam svou potřebu, ač bylo dosti místa dole na zemi, kde to také nebylo spojeno s klouznutím. Když nemohl už jinak ponížít mne jako člověka a potupit, či zbagatelizovat mé dílo, aspoň se na ně vymočil.*“¹⁴

Deml v knize *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Floriana* zmiňuje, že se ocitl v bodě, kdy měl na výběr čtyři možné budoucí cesty.¹⁵ Byli jimi časopis *Nový život* pod vedením Karla Dostála-Lutinova, František Bílek, Otokar Březina a Josef Florian. Tyto cesty vnímal jako neslučitelné a ambivalentní, a proto si mezi nimi mohl zvolit pouze jednu – Floriana. Až o několik desetiletí později si Deml uvědomil, proč ho i sám Florian nabádal, aby si mezi těmito cestami jednoznačně vybral. Vzpomíná, že Florian vnímal časopis *Nový život* jako konkurenci a toužil po sloučení *Nového života* do jeho vlastního sborníku *Studium*. Deml se domnívá, že „*Dostálův NŽ měl být takto zeslaben, a Florianovo Studium zabezpečeno.*“¹⁶ Podobně Deml vnímal vztah Floriana k Bílkovi. František Bílek byl poměrně známou výtvarnou osobností, a tak mohl svým jménem *Studium* a vydavatelskou činnost více proslavit. Deml poměrně ostře píše: „*na srdci mu neleželo Bílkovo dílo, ale velmi se mu hodilo Bílkovo jméno.*“¹⁷ Deml Florianův přístup nakonec shrnuje: „*Bylo potřeba usmrtit*

¹¹ STANKOVIČ, Andrej. *Josef Florian a Stará Říše*. Praha: Triáda, 2008, s. 39–43. ISBN 978-80-86138-92-3.

¹² DEML, Jakub. *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Floriana*. Daniela IWASHITA a Petra POUKAROVÁ, ed. Praha: Dauphin, 2015, s. 113. ISBN 978-80-7272-832-9.

¹³ Tamtéž, s. 18.

¹⁴ Tamtéž, s. 124.

¹⁵ Tamtéž, s. 67–68.

¹⁶ Tamtéž, s. 69.

¹⁷ Tamtéž, s. 69.

ve mně Františka Bílka, Otokara Březinu a Jakuba Demla.“¹⁸ Spolupráce s Florianem Demlovi přinesla ochlazení vztahů s jeho původně dobrými přáteli, tedy s Březinou a s Bílkem. Nakonec i vztah s Florianem skončil nešťastně – soudním sporem.¹⁹

Již za působení ve Staré Říši můžeme sledovat, že pouto, které Deml zaujímal k rodnému Tasovu, bylo silné. Všiml si toho i sám Florian, který Demlovi řekl: „*Toho dne, co jsem viděl vaši tasovskou krajinu, teprve rozumím vašemu stylu. Ve vaší krajině není táhlých linií, ani hlubokých lesů; jen samý kopeček, háječek, údolí, rokle, balvan, jalovec – vaše krajina tančí!*“²⁰ Florian tedy tvrdí, že Demlův styl je výrazně propojen s tasovskou krajinou. Do kontrastu staví táhlé linie, hluboké lesy a kopeček, háječek. Tento výrok můžeme číst různě. Považoval snad Florian Demlovo dílo za nedostatečně hluboké, nebo naopak kvituje to, že se v něm neztratíme? Chtěl upozornit na jakousi přelétavost? Deml na Florianův výrok reagoval takto: „*Tak nějak to řekl, že u nás je v krajině všecko přerušované, a skákavé*“²¹.

Po smrti Floriana Deml napsal dopis, ve kterém se Florianovi zpovídá ze svých pocitů. Dopis je laděn do vyčítavého tónu, zároveň je plný řečnických otázek a úvah, které se týkají působení Demla ve Staré Říši. Právě v tomto dopisu nám Deml předkládá informaci o původu své nezakořeněnosti a celoživotním bloudění: „*Nikdy Vám, pane Floriane, nepřišlo na mysl, že toto všechno stěhování jste zavínil Vy?*“²² Z citace lze snadno vyvodit, že Deml své časté stěhování nevítal s nadšením a zřejmě se vždy chtěl usadit v rodném Tasově, ale jeho složitá osobnost mu to po dlouhých 20 let nedovolila. Proč ale Deml vinu za časté stěhování svaloval na Floriana? Je zřejmé, že Demlovo stěhování bylo podmíněno špatnými vztahy Demla s církví, ale právě vzdor proti církvi Deml viděl i u Floriana. Staroříšský vydavatel se mu stal jakousi předlohou vzdorovitého jednání. Můžeme se tedy domnívat, že Deml později litoval toho, že se nechal do velké míry Florianovým rebelským chováním ovlivnit. Samozřejmě ani styky s Florianem, kterého církev neměla v lásce, Demlovi v jeho reputaci nepřilepšovaly.²³

Můžeme říct, že služba Demla ve Staré Říši měla za následek ztrátu mladických ideálů. Původní nadšení z vydávání knih vyprchalo a vystřídaly ho pocity útlaku, nepochopení a nesvobody. Kvůli stykům s Florianem, přejímání jeho nekonvenčních názorů na církev

¹⁸ DEML, Jakub. *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Floriana*. Daniela IWASHITA a Petra POUKAROVÁ, ed. Praha: Dauphin, 2015, s. 69. ISBN 978-80-7272-832-9.

¹⁹ RULF, Jiří. *Literáti: příběhy z dvacátého století*. Praha: Paseka, 2002, s. 20. ISBN 80-7185-450-6.

²⁰ DEML, Jakub. *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Floriana*. IWASHITA, Daniela a Petra POUKAROVÁ, ed. Praha: Dauphin, 2015, s. 23. ISBN 978-80-7272-832-9.

²¹ Tamtéž, s. 23.

²² Tamtéž, s. 112.

²³ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 115. ISBN 978-80-7215-453-1.

a spisovatelské činnosti byl Deml po několikaletém překládání dokonce zbaven možnosti výkonu kněžské profese.²⁴

Abychom si mohli ještě lépe představit, jak a do jaké míry byl Demlův život roztržštěný, uvedeme si zde přehled alespoň některých životních bodů a přesunů tasovského rodáka:²⁵

1878: narození v Tasově

1891–1898: studium gymnázia v Třebíči

1898: vstup do brněnského alumnátu na Dominikánském náměstí

1902: vysvěcení na kněze

1902–1904: Kučerov

1904–1906: Babice u Moravských Budějovic

1906: Martinkov

1906–1907: Třešť

1907–1908: pobyt ve Staré Říši u Josefa Floriana

1908–1909: Bystrc

1910–1911: Babice, Jaroměřice, Třebíč

1912: Šebkovice

1912–1914: Praha

1914–1919: Jinošov

1919: Šternberk

1919–1920: Slovensko – Lubochňa, Topolčianky

1920: Vrchbělá (Bělá pod Bezdězem), Praha

1921: Tasov

Kvůli neustálému překládání z fary na faru, zákazům církve a neshodám s Florianem Deml vystřídal nespočet přechodných „domovů“. Díky přehledu ale vidíme, že se po několikaletém putování navrací domů – do Tasova, který Binar výstižně popisuje takto: „*Tasov je jistota, Tasov je pevný, reálný v krajině, zde žila matka, otec – básník zde zná každý kámen, každou mez, návrat do Tasova je skutečný návrat do dětství.*“²⁶

²⁴ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 96–97. ISBN 978-80-7215-453-1.

²⁵ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje: (kapitola ze života Jakuba Demla)*. Ilustroval Jan KREJČÍ. Třebíč: Arca JiMfa, 1996, s. 5–223. ISBN 80-85766-67-1.

²⁶ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 77. ISBN 978-80-87256-12-1.

1.2 Mýtus domova

Od odchodu od Josefa Floriana roku 1911 do roku 1921 vystřídal Deml nesmírné množství prostředí, ale v žádném z nich se necítil dobře. Ze zmíněných míst cítil cizost a úzkost. Vysočina a zejména Tasov byla pro Demla i v těchto rocích bloudění východiskem, jistotou, vysněným mýtem domova, na který nemohl přestat myslet.²⁷ „*Já na nic jiného nemyslím, než na svůj rodný kraj. Nikdy jsem na nic jiného nemyslel.*“²⁸ V následující kapitole se zaměříme na Demlovo pojetí mýtu domova v době návratu do Tasova, tedy v průběhu 20. let.

V roce 1921 se tedy Deml do Tasova konečně navrátil a začal si tam budovat svůj idealizovaný domov. Pomyslné zakotvení v Demlově rodišti umocňuje stavba jeho vlastní vily v roce 1922 v části Tasova zvané Bosna. Ve vile žil se svou dobrou přítelkyní Pavlou Kytlicovou, kterou vnímal jako svou matku. Paní Pavla, jak ji Deml rád oslovoval, samotného spisovatele označovala za nezvedené dítě. Z tohoto označení lze vyvodit, že jejich vztah byl podobný vztahu matky a syna. Bedřich Fučík vystihuje povahu přítomnosti Kytlicové v Demlově vile těmito slovy: „*Byl-li Deml duchem Bosny, pak Kytlicová byla její duší.*“²⁹ Samotná vila odrážela Demlovo smýšlení po vzniku Československa, které bylo pronárodní, sokolské a zároveň bylo ovlivněno jeho znovunalezením rodného kraje. Deml si za architekta vily totiž zvolil v té době mladičkého Bohuslava Fuchse, který v 20. letech vytvářel stavby v tzv. „národním stylu“. Demlova vila tak spojovala pronárodní cítění s prvky venkova a Vysočiny jako takové, a tak poukazovala na splynutí Demla s jeho rodištěm. Vila se tak stala prvním krokem k vytvoření mýtu domova.³⁰

Měli bychom se ale nejdřív zaměřit na to, jak mýtus funguje. Mytologií a mýtem se zevrubně zabýval francouzský sémiotik Roland Barthes, který ve své publikaci *Mytologie* vysvětluje fungování mýtu jako takového. Dle Barthesa „*mýtus deformuje; mýtus není lži ani přiznáním, je inflexí.*“³¹ Z toho vyplývá, že pokud Deml vytváří jakýsi mýtus domova, tak realitu jaksi ohýbá a mění k obrazu svému. Nesmíme ale zapomenout, že „*mýtus není lži*“³², a tak nemůžeme považovat díla, ve kterých Deml mýtus domova vytváří, za klamná, ale měli bychom vnímat jejich odklon od reality.

²⁷ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 117. ISBN 978-80-7215-453-1.

²⁸ DEML, Jakub, Miloš DVORÁK a Bedřich FUČÍK. *Rodný kraj*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 198.

²⁹ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Triáda, 2016, s. 106. ISBN 978-80-7474-180-7.

³⁰ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004, s. 53–68. ISBN 80-7178-939-9.

³¹ BARTHES, Roland a Josef FULKA. *Mytologie*. Praha: DOKOŘÁN, 2004, s. 127. ISBN 80-86569-73-X.

³² Tamtéž.

Z jakého důvodu se Deml nemohl spokojit s realitou, kterou Tasov poskytoval? Jaroslav Med podotýká, že Deml nemohl svůj vytoužený prostor domova vytvořit jinak než právě s pomocí mýtu. Realita Tasova a Vysočiny totiž neodpovídala Demlovi představě o nadosobním společenství, které toužil vytvořit. Snaha vytvořit toto společenství byla zapříčiněna pocitem osamění, které Deml dlouhé roky zažíval. Proto i v dílech z 20. let vytváří jakési bezčasí dokonalého domova, kde jsou propojeny motivy dětství, které jsou reprezentovány zejména sestrou Matylkou, milovanou matkou a občas bratrem Antonínem, a motivy přátel – zemřelých i živých. Komunita blízkých lidí Demlovi dávala pocit naděje a bezpečí.³³

Již výše jsme zmínili, že pokud Deml vzpomíná na dětství, tak se zaměřuje na sestru Matylku, občas na bratra Antonína a na milovanou matku. Matylka byla Demlova mladší sestra, která vzešla z druhého manželství Demlova otce. Byla nemocná a dožila se pouze 24 let. Deml ji přímo označoval jako „*postřelené mládě*“.³⁴ Byla také jedním z důvodů, proč se rozhodl pro povolání kněze, protože chtěl být schopný svou churavou sestru zabezpečit. Deml v ní viděl symbol čistoty, pokory, ale také prchavosti života. V jeho díle se objevuje neustále a jinak tomu není ani po návratu do Tasova, kdy narážky na mladší sestru můžeme najít například v knize *Můj očištec* z roku 1929, v níž na ni odkazuje přímo v názvech kapitol (*Smrt mé sestry*, *Sen o sestře*), další narážky na Matylku pak najdeme v díle *Miriam*, v *Mohyle* či na konci knihy *Hlas mluví k slovu*.³⁵

Ve 20. letech se tedy Deml po strastiplném putování vrací domů. Literárním vyvrcholením tohoto „*tasovského období*“, jak ho označuje Jaroslav Med³⁶, je trojice knih, ve kterých se Deml uchyluje ke skutečnosti. Jedná se o knihy *Hlas mluví k slovu*, *Tepna a Mohyla*. Všechny knihy byly vydány v Tasově v roce 1926 Pavlou Kytlicovou. Deml je v nich učarován rodným krajem a nebojí se zajít až do krajnosti. V knihách se tak můžeme dočíst o detailech rodinných vztahů, o názvech tasovských polních tratí či o zvířatech na Vysočině. Zároveň je Deml pohlcen záhadou rodu a snaží se objevit jeho skrytá tajemství zejména pomocí svých vzpomínek, zápisků otce a bratra Antonína, dále pak i záznamů z matriky. Na první pohled by se tak mohlo zdát, že se v těchto dílech mýtus vytrácí a že se Deml uchýlil k popisu skutečnosti, avšak Deml v knihách nepostupoval chronologicky. Využil možnosti prolínání současnosti a minulosti, a tak tímto způsobem vytvořil mytické

³³ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004, s. 61. ISBN 80-7178-939-9.

³⁴ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 21.

³⁵ BINAR, Vladimír. In: DEML, Jakub. *Pozdrav Tasova*. Brno: Host, 2013. Česká knižnice (Host), s. 487–519. ISBN 978-80-7294-802-4.

³⁶ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004, s. 61. ISBN 80-7178-939-9.

společenství živých a mrtvých. Podrobněji se tímto *tasovským triptychem*³⁷ budeme zabývat v kapitole 3. Prostřednictvím zmíněných knih autor poukázal na zakořeněnost v rodném kraji a sounáležitost s jeho obyvateli. Zároveň v nich můžeme sledovat Demlovu tendenci vidět v každodennosti a všednosti poetično a neviděnou krásu: „*V jeho srdci se mu rodný kraj proměnil v hudební nástroj a zpíval.*“³⁸

Deml byl po návratu do Tasova zalitý optimismem, i proto napsal díla zaměřená na rodný kraj, jeho obyvatele a své příbuzné. Jeho tehdejší stěžejní ideou bylo vytvoření mytického domova v duchu kolektivního národního společenství. Proto se v tzv. tasovském triptychu uchyluje k prolínání současného a minulého, živého a zemřelého. Díky tomu pak v dílech 20. let vzniká bezčasý prostor, ve kterém autor proniká do záhad svého rodu a Tasova jako takového. Miloš Dvořák považoval Demlovo zaměření na rodný kraj za unikátní, a proto napsal: „*Žádnému kraji nedostalo se básníka, který by jej dovedl učinit natolik osou svého díla a vyslovit jej v tolika tvářích a odstínech, jako Deml svůj Tasov.*“³⁹

1.3 Tasované a Deml

Z předchozích odstavců můžeme vidět, že Deml byl Tasovem okouzlen a lákán. Otázkou je, jak ale vnímali Demla právě tasovští obyvatelé, tedy místní, kteří měli možnost buď z povzdálí nebo i z blízkosti sledovat jeho rozporuplnou a poněkud nekonformní osobnost.

Většinový názor místních na Demla nebyl zrovna lichotivý. Z důvodu finanční nezajištěnosti neustále potřeboval podporu příbuzných i přátel. Už tento fakt byl pro mnoho obyvatel Tasova zvláštní. Demlův život byl pro tasovské obyvatele do velké míry nepochopitelný. Stanislav Vodička, který se na několik let stal Demlovým blízkým spolupracovníkem, vzpomíná, že když se jednou chystal do kostela, tak mu místní poradili: „*Nechod' tam, dneska má kázání Deml.*“⁴⁰ Tento výrok zřejmě narážel na podobu Demlových

³⁷ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 87–88. ISBN 978-80-87256-12-1.

³⁸ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje: (kapitola ze života Jakuba Demla)*. Třebíč: Arca JiMfa, 1996, s. 227. ISBN 80-85766-67-1.

³⁹ DVOŘÁK, Miloš a Ladislav SOLDÁN. *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007, s. 137. ISBN 978-80-86370-29-3.

⁴⁰ VODIČKA, Stanislav. *Básník Jakub Deml v Tasově: třiřt' vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla: rukopisy 1978*. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991, s. 28.

kázání, která byla často silně moralizující a zároveň tak složitá, že je běžný Tasovan nechtěl poslouchat.⁴¹

Deml byl opravdu kontroverzní osobou. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, žil s Pavlou Kytlicovou. Ta byla vdaná a Deml byl knězem, pro kterého platil celibát. Nepochybuje se o tom, že vztah Kytlicové a Demla byl čistý, avšak na tasovské obyvatelstvo toto soužití nepůsobilo dobře. Reputaci Demlovi také nezlepšovalo časté sedávání v hospodě u stolu, u kterého hodovali pacholci a čeledínové.⁴² I Demlovo oblékání bylo dle vzpomínek Stanislava Vodičky netradiční a vymykalo se tasovskému standardu. Vodička popisuje, že oděv tasovských obyvatel byl během týdne prostý, často záplatovaný a pouze stroze přepásaný provazem. Deml ale chodil o poznání ustrojenější. K jeho každodennímu vzhledu patřil široký černý klobouk, kulaté brýle a kněžský kolárek. V ruce pak vždy nosil aktovku a hůl.⁴³

Rozhodně ale nemůžeme všeobecně říct, že by Deml nebyl nikým z blízkého okolí přijímán. Do jeho tasovské vily se sjíždělo množství umělců, kteří byli Demlovou osobností okouzleni a chtěli být součástí jeho života. Bedřich Fučík uvádí, že „v tasovském hradu opevněném láskou a důvěrou měli být doma všichni, kdož s ním vešli do styku.“⁴⁴ Mezi tyto osobnosti patřil například dlouholetý přítel a symbolista Otokar Březina, literární kritik Bedřich Fučík, spisovatel a knihvazač Stanislav Vodička či literární teoretik Miloš Dvořák.⁴⁵ Prasynovec Jakuba Demla Antonín Vrba pak v rozhovoru pro MF DNES vzpomenul zejména návštěvu Jana Zahradníčka či Vítězslava Nezvala.⁴⁶ Fučík v knize svých vzpomínek *Čtrnáctero zastavení* zmiňuje, že byl zařazen do „tasovského komonstva“, tedy do jakési Demlovy družiny, která mu měla pomáhat při vydávání knih v tasovském nakladatelství. Tímto způsobem se tak Demlovi netasovští přátelé do jisté míry Tasovany stali.⁴⁷ K vytvoření iluze tasovského společenství používal Deml také neskutečné množství věnování, která do svých knih umisťoval. Tato věnování totiž vytvářela iluzi sounáležitosti autora s konkrétní

⁴¹ VODIČKA, Stanislav. *Básník Jakub Deml v Tasově: třiřt' vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla: rukopisy 1978*. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991, s. 28.

⁴² RULF, Jiří. *Literáti: příběhy z dvacátého století*. Praha: Paseka, 2002, s. 22. ISBN 80-7185-450-6.

⁴³ VODIČKA, Stanislav. *Básník Jakub Deml v Tasově: třiřt' vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla: rukopisy 1978*. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991, s. 12.

⁴⁴ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 210. ISBN 80-7023-178-5.

⁴⁵ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Triáda, 2016, s. 107. ISBN 978-80-7474-180-7.

⁴⁶ KÁPRALOVÁ, Dora. Kartáček i čibuk Jakuba Demla. *MF DNES*. Praha, 2006, 17(231), C4.

⁴⁷ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Triáda, 2016, s. 107. ISBN 978-80-7474-180-7.

osobou. Fučík považuje tato věnování za touhu Demla „po nejtěsnějším lidském kontaktu ve skutečné obci“.⁴⁸

Demlova osobnost přitahovala do Tasova nespočet ctitelů z celé Vysočiny. Tyto časté návštěvy Demlových obdivovatelů popisuje Vodička takto: „Často přicházeli od vlaků ze Studenice, z Budišova, z Velkého Meziříčí, ale také poutnický pěšky, aby ho pozdravili a podívali se po zahradě.“⁴⁹ Tyto nezvané hosty Deml jednou přijal s nadšením a věnoval jim značnou pozornost, jindy je zase poprosil o odchod, protože se nemohl soustředit na práci.⁵⁰

Na určitou vypočítavost tasovských obyvatel upozorňuje již zmiňovaný prasynovec Antonín Vrba. Vzpomíná, že tasovští k Demlovi tíhli zejména ve 30. letech, kdy byl v dobré finanční situaci díky vydavatelské činnosti. Vrba připomíná, že 30. léta byla typická velkou nezaměstnaností, a tak se každý kontakt s finančně stabilním člověkem hodil. Avšak po válce, kdy byl Deml ve finanční tísní, se k němu tasovští nehlásili.⁵¹ Obzvláště tíživým prozřením byl pro něj rok 1948, kdy byl souzen za údajnou kolaboraci s Němci. Toto obvinění vycházelo například z antisemitistických výroků Demla ve *Šlépějích*, které jsou změtí autorových myšlenek a zážitků. V nich se často proti Židům vymezoval: „Kdy pak národ český prohlásil, že se ztotožňuje s Lutrem, aneb dokonce se Židy? A Sokolstvo naprosto i proti svým vlastním stanovám přijímá do své organisace i Židy!“⁵² Během soudního sporu Demlovi podal pomocnou ruku jeho obdivovatel Vítězslav Nezval, díky jehož iniciativě se Deml vyhnul vězení.⁵³ Chaloupecký v knize *Expresionisté* vyslovuje zajímavé otázky, týkající se přístupu Tasovanů k soudnímu procesu: „Což to nebyli sami Tasováci, kdo podnítli žalobu a kdo proti Demlovi svědčili? A nebyli dokonce v právu? Nezpronevěřil se svému lidu, s nímž chtěl být?“⁵⁴ V těchto otázkách tkví podstata výsledného vztahu Tasovských a Demla. Básník pro ně byl cizincem, který se nikdy nedokázal do prostředí obce zakořenit natolik, aby ho tasovští občané brali za součást svého společenství. Jako kněz nebyl oblíbený a jako básník zůstal Tasovany nepochopen úplně. Výsledný vztah Demla a Tasovských trefně vystihl Chaloupecký větou „Šel domů, a nedošel“.⁵⁵

⁴⁸ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 210. ISBN 80-7023-178-5.

⁴⁹ VODIČKA, Stanislav. *Básník Jakub Deml v Tasově: třišt' vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla: rukopisy 1978*. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991, s. 18.

⁵⁰ Tamtéž, s. 19.

⁵¹ KÁPRALOVÁ, Dora. Kartáček i čibuk Jakuba Demla. *MF DNES*. Praha, 2006, 17(231), C4.

⁵² DEML, Jakub. *Šlépěje X*. Tasov, 1928. s. 31.

⁵³ RULF, Jiří. *Literáti: příběhy z dvacátého století*. Praha: Paseka, 2002, s. 24–26. ISBN 80-7185-450-6.

⁵⁴ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 139. ISBN 978-80-7215-453-1.

⁵⁵ Tamtéž, s. 140.

Deml nese velkou zásluhu na tom, že je Tasov jeho doby dodnes nesmrtelným. Povedlo se mu zachytit detaily, o kterých bychom se jinak nedozvěděli. Jako příklad nám může posloužit *Kronika městečka Tasova*, která vznikala mezi lety 1922 a 1929. Při psaní této knihy se Deml postavil do role obecního kronikáře. *Kronika* je ukázkou toho, že se Deml o Tasov velice zajímal a chtěl jeho jednotliviny učinit nesmrtelnými. Prostřednictvím *Kroniky* se tak například dozvídáme, kolik v roce 1917 stálo kilo máku, dále si můžeme přečíst záznam výkazu uložených vkladů, hypotekárních a směněných výpůjček Kontribuční záložny budišovské v Tasově či se dočteme podrobnosti ohledně tamější parcelace velkostatku.⁵⁶ *Kronika* však není pouze objektivním zápisem událostí. Deml k ní přistupuje velmi osobně. Na začátku nám předkládá svůj vlastní šestistranný životopis, ve kterém mimo jiné uvádí, jak se k psaní *Kroniky* dostal: „*Jakub Deml kněz a spisovatel narozený v Tasově dne 20. VIII. 1878. začíná psáti tuto knihu zvolen byv k tomu obecním zástupitelstvem tasovským dle zákona ze dne 30. ledna 1920, č. 80 Sb. z. a n. – Přijal jsem na čas tuto povinnost z lásky ke svým rodákům a proto tím více lituji, že se této knize nemohu věnovati tak, jak je toho potřeba a jak bych si přál.*“⁵⁷ Úvodní životopis není jediným místem, kde se Deml věnuje sobě samému. Na stranách 70–103 poskytuje přehled „*knih tasovského rodáka kněze a spisovatele Jakuba Demla*“⁵⁸, ve kterém podává například informace o vydavateli knihy, počtu stran, formátu či recenzích, které byly o dané knize napsány. Ladislav Soldán ve své recenzi kroniky v časopise *Akord* z roku 1993, vnímá tento záznam Demlových knih jako „*osobitý typ knihopisných anotací*“⁵⁹. Soldán v recenzi také zmiňuje, že jen u mála autorů se setkáme s tak častou reflexí rodné obce jako právě u Jakuba Demla.⁶⁰

Všeobecně můžeme říct, že byl Deml většinou obyvatel Tasova nepochopen. Příčinu můžeme hledat v netradičním způsobu žití, na který občané malé vysočinské obce pohlíželi odmítavě. Tasovský básník i přes tuto skutečnost rodnou obec zbožňoval a zval si do ní důležité osobnosti uměleckého světa. Alespoň s těmi se mohl ztotožnit a nabídnout jim Tasov, jak ho viděl on – tedy Tasov jako společenství všech jeho blízkých. Zalíbení Tasovem je znatelné i v *Kronice městečka Tasova*, která je projevem „*upřímného osobního a básnického*

⁵⁶ DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, s. 103–108. ISBN 80-900-281-5-2.

⁵⁷ Tamtéž, s. 3.

⁵⁸ Tamtéž, s. 70.

⁵⁹ SOLDÁN, Ladislav. *Kronika městečka Tasova*. Vlastivědný věstník moravský. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993, 45(2), s. 240–241.

⁶⁰ Tamtéž.

vyznání“⁶¹. Díky ní tak můžeme dodnes číst detailní záznamy o tasovských událostech Demlovy doby.

⁶¹ SOLDÁN, Ladislav. *Kronika městečka Tasova*. Vlastivědný věstník moravský. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993, 45(2), s. 241.

2 Vysočinské umělecké osobnosti a Jakub Deml

Deml na Vysočině našel a později i ztratil mnoho přátel. Mezi ty významné z hlediska ovlivnění jeho smýšlení a tvorby patřili spisovatelé Otokar Březina a Jaroslav Durych a nakladatel Josef Florian, kterému jsme se již věnovali v kapitole 1.1 Paradox nezakořeněnosti. Pro Demlův osobní život jsou charakteristické časté peripetie a neshody. Jinak tomu nebylo ani ve vztazích se zmíněnými vysočinskými osobnostmi. Jejich vývoj a dopady se budeme snažit v následujících podkapitolách rozklíčovat.

2.1 Otokar Březina

Otokar Březina se narodil v Počátkách u Pelhřimova v roce 1868, tedy o 10 let dříve než Jakub Deml. I proto byl pro Demla spíše mentorem, ke kterému choval velkou úctu, než rovnocenným přítelem. Březina byl významným představitelem symbolismu, který je charakteristický používáním přenesených významů slov. Jeho básně se pak vyznačují zejména meditativností a svým pojetím připomínají modlitbu.⁶²

K prvnímu setkání Demla s Březinou došlo ještě v 19. století, konkrétně v roce 1896. Pro Demla byla Březinova poezie velice inspirativní a rozhodně ho v jeho budoucí tvorbě do jisté míry ovlivnila. Březina ale na Demla neměl vliv pouze v dimenzi literární, zapůsobil na něj i v osobním životě, jelikož se díky Březinovi v roce 1898 Deml definitivně rozhodl pro kněžskou dráhu. Obzvláště v prvních letech známosti byl Březina neskutečnou autoritou.⁶³ Tasovský spisovatel se v jednom dopise Březinovi vyznává: „*Jsem zajatec Váš, chtějte a vyzpovídám se Vám z celého života, chtějte a oněmím nebo shořím jako pochodeň.*“⁶⁴. Z ukázky je zřejmé, že byl Deml Březinovi nesmírně oddaný.

I přes očividné vzájemné ovlivnění nenajdeme v Demlově díle tolik inspirací symbolismem, což by se na první dojem nabízelo. Deml přece v začátcích styků Březinu tituluje těmito oslovenými: „*Ctěný pane učiteli*“⁶⁵, „*Můj pane*“⁶⁶ či „*Milovaný Mistře*“⁶⁷. Z nich rozhodně můžeme mít pocit, že Deml bude intenzivně vdechovat do svých vlastních děl Březinův básnický styl, protože ho vnímá jako autoritu. Je ale důležité si uvědomit, že Deml nikdy nesplynul s myšlenkou symbolismu úplně. Vadilo mu zejména Březinovo pojetí

⁶² LEHÁR, Jan, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 423–425. ISBN 978-80-7106-963-8.

⁶³ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004, s. 53–68. ISBN 80-7178-939-9.

⁶⁴ DEML, Jakub a Otokar BŘEZINA. *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: J. Deml, 1933, s. 9.

⁶⁵ Tamtéž, s. 9.

⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

⁶⁷ Tamtéž, s. 37.

umění ve vztahu k reálnému životu. Březina totiž umění samotné povyšoval nad život. Proto se v Březinových dílech často setkáváme s duchovní sférou. Naopak Deml byl ztotožněn s realitou, která je teď a tady. Na rozdíl od Březiny nejsou hrdiny jeho děl nereálné a mystické postavy, ale Deml naopak čerpá inspiraci ze skutečných osudů lidí, a tak je dílo velmi autentické.⁶⁸

Pro oba literáty je typické využívání motivu snu v tvorbě. Srovnání pojetí snu v tvorbě Demla a Březiny se věnuje Jaroslav Med. Zmiňuje, že pro oba zmíněné literáty byl sen významným motivem, který nejednou v dílech používají. U Březinových snů je příznačné odkazování se k mytické bytosti, kterou může být například ten Nejvyšší. Vztahuje svůj hlas k abstraktním entitám, které lze vnímat jako básnický symbol, k jehož objasnění se Březina snaží dobrat. Pak teprve může podle Březiny umělec dosáhnout uspokojivého tvůrčího výsledku. Deml se v protikladu neodkazuje k postavám mytickým a nadosobním. Jako básník se ztotožňuje se skutečnými osudy lidí kolem něj, a tak nemusí prchat do mimoreality. Březina sen vnímal jako jedinou opravdovou realitu, a tak jeho útěk do snu byl vlastně útekem do jakési pravé skutečnosti. Deml se naopak pomocí snů dostává zpátky k pozemskému životu.⁶⁹ Med píše: „*Pravda snu má u Demla blízko k pravdě života, v jehož hlubinách je promíseno zoufalství s radostí v zcela nepochopitelných poměrech.*“⁷⁰ Z citace můžeme určit hlavní rozdílnost pojetí snu u těchto vysočinských rodáků, a tou je fakt, že Březina pomocí snu uniká z „hrozného“ pozemského žití a Deml naopak mezi snem a realitou života vidí spojitost. Nesmyslnost snu se pro něj kryje s absurditou osudů života jako takového.⁷¹ Na první pohled je tedy zřetelné, že Deml a Březina měli naprosto odlišné básnické charaktery. Březinovo dílo sice bylo pro Demla určující, ale jak píše Fučík, žádný básník nechce napodobovat dílo básníka jiného, ale snaží se vytvořit texty, které by mohly být pokračováním či přímo překračováním děl předchozích.⁷²

Dále se budeme věnovat vývoji vztahu Demla a Březiny po stránce osobní. Jak již bylo zmíněno, poprvé se oba literáti potkali na sklonku 19. století. Jejich vztah se ještě zintenzivnil v době, kdy Deml začal spolupracovat s Florianem ve Staré Říši. Vzdálenosti mezi Březinou a Demlem totiž najednou nebyly velké a mohli se častěji navštěvovat. Bohužel pro Demla nedopadla spolupráce se staroříšským nakladatelem šťastně. Jedním z důvodů byla i Demlova snaha prosadit Březinovy texty do *Studia*, ale Florian tyto symbolistické básně

⁶⁸ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004, s. 53–68. ISBN 80-7178-939-9.

⁶⁹ Tamtéž, s. 53–68.

⁷⁰ Tamtéž, s. 57.

⁷¹ Tamtéž, s. 56–57.

⁷² FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 198. ISBN 80-7023-178-5.

nevnímal jako podnětné, a tak mezi Demlem a Florianem vznikaly rozpory. To se na krátký čas projevilo v ochlazení vztahů Březiny a Demla. V roce 1909 však Deml přátelský vztah s Březinou obnovuje. Po roce 1910 zbývalo Demlovi pouze pár přátel, protože v této době již neudrží styky s Florianem. V roce 1911 se dokonce rozhodl na čas přestěhovat do Jaroměřic nad Rokytnou, a to přímo k Otokaru Březinovi. Toto soužití však trvalo pouze pár měsíců. Březina byl v této době již zvyklý na samotářský život, a tak narušení svého soukromí zrovna nevítal. Deml pak Březinu v Jaroměřicích navštěvoval skoro každý rok. Tyto návštěvy byly pro Demla přínosem, protože Březina často komentoval jeho díla a poskytoval tak tasovskému krajanovi zpětnou vazbu. Deml se sám poměrně podrobně zabýval Březinovým dílem a napsal o něm mnoho studií či esejí. Příkladem může být studie ze srpna 1917, která se věnovala motivům přírody v díle Otokara Březiny.⁷³

Dobré vztahy si oba literáti udržovali i v následujících 20. letech, kdy se Deml natrvalo usadil v Tasově. Ještě v roce 1919 Deml podstoupil pobyt na Slovensku, a i tam ho Březina přijel navštívit. Tím se znovu potvrzuje jejich blízký vztah. První návštěvu v Tasově pak Březina vykonal v létě roku 1921, kdy zároveň Demlovi přislíbil věnování 10 000 korun na stavbu vily. Poslední návštěvu Tasova pak Březina uskutečnil v roce 1928. O rok později totiž umírá. Jiří Olič vnímá Březinovu smrt jako zlomovou pro další vývoj Demlovy osobnosti: „*Smrtí přítele Otokara Březiny ztratil Deml všechny svoje ohledy, respekt žáka k mistrovi, který proslul tolerancí a stálým zvažováním pro a proti*“⁷⁴. Dále pak Olič dodává, že po smrti Březiny pro Demla nastalo období bojů, kdy začíná ostře kritizovat republiku či spolek Sokol, ze kterého nakonec vystoupil.⁷⁵ Spolek na jeho vystoupení, jak Deml píše ve *Šlépějích*, reagoval takto: „*Deml myšlenku sokolskou do důsledků neprožil a neprocítil.*“⁷⁶

Pokud se zabýváme vztahy mezi Demlem a Březinou, určitě nemůžeme opomenout *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Jedná se o knihu vzpomínek, jejíž velkou část Deml napsal v roce 1929, avšak její finální verze vyšla o dva roky později. Deml knihu pojal jako souhrn názorů Březiny i sebe samotného na církev, stát, politiky, umění a na život. Kniha vzbudila velmi rozporuplné ohlasy. Deml se totiž na 554 stránkách nebál tehdy velmi uznávaného národního umělce ukazovat i v nelichotivém světle. Pro pochopení rozčlenění veřejnosti nad *Mým svědectvím* je důležité zmínit dobový kontext. Březina byl totiž vnímán jako jeden z největších českých básníků, jako národní umělec a bard. Zároveň tyto vzpomínky

⁷³ OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 9–48. ISBN 80-7220-259-6.

⁷⁴ Tamtéž, s. 83.

⁷⁵ Tamtéž, s. 57–83.

⁷⁶ DEML, Jakub. *Šlépěje X. Tasov*, 1928, s. 26.

Deml zpracoval po smrti Březiny a mnozí brali jeho otevřenost jako neúctu k zemřelému. A tak bylo následkem vydání textu získání nových nepřátel a ztráta obliby u široké veřejnosti. Kriticky se ke knize vyjádřil například František Xaver Šalda, Jaroslav Durych, Emanuel Chalupný či František Chudoba.⁷⁷ Fučík tuto vzniklou situaci označuje za „literární skandál“⁷⁸. Jako jeden z mála se proti *Mému svědectví* nevymezil Karel Čapek. Ten nezpochybňoval pravdivost Demlových vzpomínek, ale označil je za poněkud naivní.⁷⁹

Jiří Olič vnímá většinové odsouzení knihy jako nepochopení Demlova záměru. Píše, že „skoro nikdo neviděl, že je kniha vlastně i velkým dialogem Demla s názory mrtvého přítele, kritickým vyrovnáním, polemikou a – vyznáním viny“⁸⁰. Autor sám v textu obhájí obnaženost svých vzpomínek: „Kdybych však výroky Březinovy zmírnil, nebo vědomě pozměňoval, ztratila by se jejich životnost a plastičnost, kdybych v těchto svých záznamech byl někoho šetřil.“⁸¹ Vidíme, že Demlovým záměrem bylo podat nezkrasovaný pohled na Březinu jako básníka i jako člověka. Nesmíme ale opomenout, že tento portrét Březiny vytvářel na základě svých subjektivních vzpomínek, takže i proto mnozí proti Demlovi vystupovali se slovy, že takového Březinu si oni nepamatují.⁸²

Březina byl tedy pro Demla učitelem, ke kterému vzhlížel. Byl mu také rádcem a kritikem a později i dobrým přítelem. Důkazem jejich těsného vztahu je také obsáhlá korespondence, která se zachovala a kterou Deml sám v roce 1933 v Tasově vydává pod názvem *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Iwashita dokonce řadí tuto osobní korespondenci k Demlovu významnému literárnímu odkazu.⁸³ Deml se postupem času stal znalcem Březinova díla, a to ho do jisté míry ovlivnilo, jak ale víme, tak Deml tolik nevyužíval poetiky symbolismu, který míří k nadpřirozenu, ale držel se na zemi a zkoumal život reálný. Ze všech přátel, které Deml měl, byl vztah s Březinou nejméně dramatický a rozhodně nejtrvalejší. I proto možná mnohé překvapily názory, které Deml napsal v *Mém svědectví*. Demlovy pocity, které vyvstaly po vlně kritiky, popisuje Fučík takto: „Deml se cítí znovu vyobcován a degradován jako spisovatel i občan, ponížen, zostuzen, zahrnut

⁷⁷ OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 87–89. ISBN 80-7220-259-6.

⁷⁸ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 231. ISBN 80-7023-178-5.

⁷⁹ Tamtéž, s. 234.

⁸⁰ OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 87. ISBN 80-7220-259-6.

⁸¹ DEML, Jakub. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Olomouc: Votobia, 1994, s. 504–505. ISBN 80-85619-07-5.

⁸² OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 87. ISBN 80-7220-259-6.

⁸³ IWASHITA, Daniela. Korespondence Jakuba Demla na pomezí dokumentu a básnického textu. Poznámky a dilemata z průběžné ediční přípravy. *Česká literatura*, 62(4), 2014, s. 619–637.

hanbou.“⁸⁴ Je tedy znatelné, že Březinova smrt i události vzniklé po ní vedly k proměně Demlovy osobnosti i jeho veřejného statusu.

2.2 Jaroslav Durych

Jaroslav Durych se narodil v roce 1886 v Hradci Králové. Není tedy přímo vysočinským rodákem, ale nějakou dobu na Vysočině pobýval, konkrétně ve Staré Říši, kde podobně jako Deml spolupracoval s Josefem Florianem. Mezi Demlovy vysočinské přátele ho tedy můžeme zařadit, protože se právě v této oblasti s Demlem seznámili a stýkali.

Durycha řadíme mezi katolicky orientované autory. Několik let se dokonce věnoval vedení katolických časopisů, mezi které patřily například olomoucký *Rozmach* či *Akord*. V literárním díle se často věnoval motivům chudoby podmiňujícím kladné vlastnosti jako čistota a nevinnost, dále motivům smrti a rozkladu a v neposlední řadě najdeme v Durychových textech motivy duchovní, které svým pojetím připomínají barokní literaturu. Mezi katolicky zaměřenými spisovateli měl mnoho přátel. Kromě Demla se stýkal s Lutinovem, Bouškem, Florianem či Bílkem. Okruh přátel Demla a Durycha byl tak velmi podobný.⁸⁵

Poprvé se Durych s Demlem setkal v období mezi rokem 1904 a 1907, při jedné z návštěv Březiny. Právě Březina byl spojující osobností, díky které Deml s Durychem přišli do blízkého kontaktu. Druhým důvodem jejich seznámení byl i vřelý vztah obou spisovatelů k Josefu Florianovi a jeho staroříšskému nakladatelství.⁸⁶ Durych si Demlovy tvorby velmi cenil a často o ní psal slova chvály do časopisů. Alexandr Wöll Durychovy posudky Demlova díla dokonce označuje za „*hymnické chvály*“⁸⁷. Po roce 1909 se oba literáti rozhodli pro devítileté přerušování styků. K jejich obnovení tedy došlo až roku 1918. V roce 1920 Durych Demla podobně jako Březina navštěvuje na Slovensku. Po roce 1919 Deml zařazuje Durychovy texty do *Šlépějí*. Jako příklad nám mohou sloužit Durychova díla *Vznik Cikánčiny smrti*, *Dítě a Sen* či text *Smysl pro grotesknost*. Ve *Šlépějích* Durych občas i přímo vystupoval. Zastával tam, jak popisuje Binar, postavy „*bludné či přechodné, v nichž se odráží*

⁸⁴ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 235. ISBN 80-7023-178-5.

⁸⁵ LANTOVÁ, Ludmila. Jaroslav Durych. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985–2008, s. 622–624. ISBN 80-200-0468-8.

⁸⁶ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Ilustroval Vojmír VOKOLEK. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 285. ISBN 978-80-87256-12-1.

⁸⁷ WÖLL, Alexander: Mezi apoteózou a tabu: Přehled bádání o Jakubu Demlovi. In: *Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*, Praha 28. 6. – 3. 7. 2005. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, s. 384. ISBN 80-85778-50-5.

rozpornost demlovského chápání a kladení času“⁸⁸. Tím Binar vystihl dynamiku demlovsko-durychovského vztahu, který se v průběhu let měnil z přátelství na nenávisť. Další odkaz na Durycha v Demlově tvorbě najdeme v próze *Z mého okovu*, která vyšla v roce 1926. Do ní Deml napsal věnování, které je adresované právě Durychovi.⁸⁹

Ve 20. letech průkazně došlo po delší odmlce k navázání bližšího vztahu těchto dvou literátů. To dokazuje i jejich vzájemná korespondence, která je právě v 20. letech nejintenzivnější. Celkově jejich korespondence čítá přes 150 dopisů. V nich se můžeme dočíst o životních peripetiích, které literáti řešili, dozvídáme se o stycích s uměleckými osobnostmi, jako byli samozřejmě Březina, Florian či Bílek, ale také Šalda či Čapek. Z dopisů je také patrné, že Durych navštěvoval Demla o dost častěji než Deml jeho. Durych Demla několikrát zval na návštěvu, ale tasovský rodák se v dopise Bílkovi svěřil, že ho tato cesta příliš neláká, protože je dle něho Durych odpůrcem republiky.⁹⁰

Zlomovým okamžikem pro přátelství literátů byl rok 1931 a s ním spojené vydání již zmiňovaného Demlova díla *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Durych byl totiž jedním z vůdčích kritických hlasů, které se proti Demlovým vzpomínkám na Březinu postavily. Svůj postoj k textu vyjádřil ve stati *Smutek Jakuba Demla*, která vyšla v časopisu *Akord* roku 1932. V ní na bezmála 15 stránkách popisuje velmi explicitně svůj odpor k *Mému svědectví*. To se projevuje jednak ve volbě přídomek, které v charakteristice Demlovy osobnosti používá, a jednak je celý text laděn do opovržlivého tónu. Durych se ve velké části stati rozhodl citovat části *Mého svědectví* a následně je komentovat svými myšlenkami. Tento způsob zpracování pojal chronologicky. Zabýval se tedy vývojem vztahu Demla a Březiny a změnami Demlovy osobnosti celkově. Poslední strany pak věnoval prezentaci svého názoru na Demla a *Mé svědectví*. Demla vnímá jako bloudící bytost, které není pomoci. Tento postoj vyjadřuje například v této ukázce: „*Žádné vedení mu nepomohlo, z ničeho nic neměl. V kněžství se neustálil, práci nepřivykl, do ničeho nevníkl hlouběji.*“⁹¹. Právě Demlovu neúspěšnou kněžskou cestu ve stati také často zmiňuje. Zároveň ho přirovnává k člověku malátnému či nemocnému. Jakub Deml je dle Durycha tedy „*podoben člověku bez kostí, nevyhojenému*

⁸⁸ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 274. ISBN 978-80-87256-12-1.

⁸⁹ Tamtéž, s. 285.

⁹⁰ STAŇKOVÁ, Vladimíra. *Dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi* [online]. Praha, 2016 [cit. 2022-01-24]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Mgr. Daniela Iwashita, Ph.D. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/82908/DPTX_2010_1_11210_0_133733_0_94890.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁹¹ DURYCH, Jaroslav. *Smutek Jakuba Demla*. *Akord*. 1932, 5(1), s. 25.

a ubohému“⁹². Pokud bychom se zaměřili na výčet Demlových vlastností, které Durych zmiňuje, tak se nám tasovský rodák nebude jevit pozitivně. Durych jeho povahu specifikuje takto: „*Neměl vytrvalosti, neměl pile, necvičil svou soudnost, sotva četl po sobě své odstavce, kázeň studia a práce úplně zanedbal, takže vůle v něm zakrněla a zůstaly jen podněty pudové.*“⁹³ Demlovu nevytrvalost Durych pravděpodobně viděl v jeho celoživotní nezakořeněnosti, nespokojenosti s jeho studiem a prací míní Demlův neúspěch v kněžské kariéře. Větou „*sotva četl po sobě své odstavce*“ dost možná naráží na kvantitu vydávaných Demlových děl a větou „*zůstaly jen podněty pudové*“ pravděpodobně upozorňuje na syrovost *Mého svědectví*. Je znatelné, že Durych Demla po vydání *Mého svědectví* začal vnímat velmi kriticky. Na konci statě však píše, že tasovský spisovatel do velké míry za tento svůj postoj nemůže. Podle Durycha byl „*obětí osudu, který si s ním zahrál a unášel ho jako kus papíru na místa nebezpečná.*“⁹⁴ Právě silný vliv Březiny či Florianiana považoval Durych za osudný, protože jakékoli modlářství se dle něj musí potrestat. Demlovi pak trestem podle Durychových slov bylo „*třicet let marného bloudění, třicet let omylů*“⁹⁵. Nelze však říct, že k sobě až nadosmrti tyto dva literáti cítili zášť. K částečnému smíření totiž došlo v roce 1948, kdy Durych napsal příspěvek do sborníku *Pozdrav k sedmdesátinám Jakuba Demla*, ze kterého lze cítit snahu o urovnání napjatých vztahů.⁹⁶

Durych s Demlem se samozřejmě neovlivnili pouze v poloze osobní, ale i v té literární. Není tedy pochyb, že jejich vztah měl také vliv na tvorbu. Spolupracovali na překladech zahraniční literatury, navzájem se inspirovali, a to zejména v křesťanských myšlenkách. Putna označuje jejich duchovní příslušnost za katolicismus Staré Říše, který jim představil Florian. Společně také převzali florianovskou bojovnost a hádavost. I když Durych se v průběhu let vyjevil jako méně konfliktní a nějakou dobu se snažil naopak bouřlivé vztahy mezi Florianem a Demlem utišit.⁹⁷

Zajímavou spojitost mezi těmito dvěma literáty nachází Jindřich Chaloupecký, který jejich tvorbu nově vnímá jako součást expresionismu, tedy směru, který je typický jakýmsi výkřikem a reaguje na válečné konflikty a odosobnění člověka.⁹⁸ Stěžejním tématem

⁹² DURYCH, Jaroslav. Smutek Jakuba Demla. *Akord*. 1932, 5(1), s. 25.

⁹³ Tamtéž, s. 26.

⁹⁴ Tamtéž, s. 28.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ PUTNA, Martin C., Martin BEDŘICH a Ministerstvo kultury. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 347. ISBN 978-80-7215-391-6.

⁹⁷ Tamtéž, s. 341–352, 420–421.

⁹⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013, s. 88. ISBN 978-80-7215-453-1.

expresionismu je pak smrt, apokalypsa a úpadek. Ludvík Kundera upozorňuje na podobnost literátů, kterou vidí v tematické polaritě děl obou autorů, kterou vnímá jako typickou v českém expresionistickém prostředí. U Demla staví do protikladu *Tanec smrti* i *Hrad smrti* a *Mé přátele*. *Tanec* i *Hrad smrti* představuje pól temný a *Moji přátelé* jsou naopak pólem světlým. Podobně Kundera rozděluje i Durychovy prózy. Za ty negativně laděné považuje texty vzniklé ve 20. letech jako například diptych *Smích věrnosti*, text *Okamžiky z válečných let* či sbírku *Žebrácké písně*. Do kontrastu staví diptych *Na horách* a *Jarmark života*, který označuje za „světly expresionismus“.

Naopak odlišný přístup měli oba autoři v reflektování svých děl. Deml o svých textech psal poměrně často, ale musíme říct, že poměrně zaujatě. Od svých textů si nedrží potřebnou vzdálenost a zároveň mezi reflexemi a beletrií nedělá velký rozdíl. Naopak Durych byl často v reflexích svých textů velmi sebekritický a s odstupem času značnou část svých děl přímo odsoudil a omluvil se za jejich napsání. Zároveň na rozdíl od Demla přísně rozlišuje formu reflektivní a beletristickou.⁹⁹

Vztah Demla a Durycha byl výrazně ovlivněn přátelstvím s Březinou a s Florianem. Oba tedy vyšli ze stejného základu. To předznamenalo určité podobnosti v povaze i díle. Rovněž je ale zřejmé, že každá umělecká osobnost se rozvíjí samostatně, a tak mezi staroříšskými uční nakonec vznikají myšlenkové rozpory, které pramenily z rozdílných názorů na nově vzniklou republiku či z Durychova nepřijetí *Mého svědectví*. Z původních přátel se tak stali sokové, kteří si dlouhé roky nemohli přijít na jméno. Mohl ale tento vztah snad dopadnout jinak, když byli oba literáti vybaveni onou florianovskou svárlivostí a bojovností zároveň?

⁹⁹ PUTNA, Martin C., Martin BEDŘICH a Ministerstvo kultury. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 341–352, 420–421. ISBN 978-80-7215-391-6.

3 Tasovský triptych

Důležitou ukázkou Demlovy touhy po tasovské rodině jako společenství lidí je již výše zmiňovaný tasovský triptych. Jedná se o knihy, které Deml jednotně dokončil v roce 1926. Vladimír Binar poukazuje na to, že „*všechny tyto tři knihy z roku 1926 mají triptychovou vazbu: Mohyla je mýtem o rodu, Hlas mýtem o autorovi samém, Tepna pak mýtem o současnosti.*“¹⁰⁰ Tento popis obsahu knih predikuje určitou tematickou i emoční provázanost děl. Již dříve jsme připomněli, že v tomto období přichází Deml do Tasova po dlouholetém putování, a tak si právě v rodné obci vysnil představu o bezpečném a harmonickém místě, které získává na objemu právě v trojici děl o Tasově. V práci se budeme věnovat tasovskému triptychu jako příkladné ukázce Demlova oslnění rodným krajem. Nelze říct, že v předchozím díle bychom znaky Vysočiny nenašli, ale jak píše Trávníček: „*Zjevování tajemství rodného kraje bylo postupné a prošlo řadou metamorfóz*“¹⁰¹. Z toho vyplývá, že Deml motivy Vysočiny promítl již do dřívějších děl, v nich ale nebyly tak zřetelné a výrazné jako právě v tasovském triptychu.

Při analýze tasovského triptychu budeme částečně pracovat s vydáním z roku 1948, které uspořádal editor Demlových děl Timotheus Vodička. Jedná se o souborné vydání několika Demlových knih, které se Vodička rozhodl pojmenovat podle úvodního textu – *Mohyla*, protože je prý určeno těm již nežijícím kolem nás.¹⁰² Kromě *Mohyly* soubor dále obsahuje díla *Pozdrav Tasova*, *Tepna*, *Velebný pán*, *Bratr Antonín*, *Bratr Josef* a *Marta*. Před samotnými texty se nachází věnování, což je charakteristickým znakem Demlových textů. Podobná věnování blízkým osobám totiž psal skoro do každé své knihy. Toto konkrétní věnování, adresované Jaroslavu Bryndovi, bylo napsáno až roku 1947, to znamená, že bychom ho v prvním samostatném vydání *Mohyly* nenašli. Právě zde Deml zmínil svůj záměr psát jedinou knihu, kterou by mohl pojmenovat slovem – Tasov. Dále se ve věnování můžeme dočíst o tom, jak Deml Tasov vnímal: „*Tasov (odpusťte mi toto obecné rčení) se mi kryje s národem. A rád bych, aby se mi kryl s rájem. S Církví. Podařilo-li se mi někdy tuto pravdu mé touhy, tuto touhu mé pravdy vyslovit, nebo dokonce uplatnit, bude to asi jediné mé plus před tribunálem, kde budeme souzeni i z každého marného slova.*“¹⁰³ Z citace je patrné,

¹⁰⁰ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 291. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁰¹ TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Sdílet věčné: studie, profily a kritiky*. Olomouc: Periplum, 2002, s. 7. ISBN 80-86624-05-6.

¹⁰² DVORÁK, Miloš a Ladislav SOLDÁN. *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007, s. 85. ISBN 978-80-86370-29-3.

¹⁰³ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 7.

že se Deml prostřednictvím knihy snažil vytvořit jakési mytické tasovsko-národní společenství. Po věnování následuje předmluva, která je z roku 1948. V ní se Deml zaměřuje na pojem mučednictví, básníka a umění. Na konci předmluvy vyslovuje odvážnou větu: „*Nenajdete-li v této knize radost, spalte ji!*“¹⁰⁴ Deml by tedy vnímal jako zklamání, pokud by jeho texty čtenáři nenavodily pocit radosti a naděje. Součástí tohoto vydání není dílo *Hlas mluví k slovu*. K jeho analýze tedy budeme využívat vydání od Pavly Kytlicové z roku 1926. V rozboru *Tepny* budeme také pracovat s původním vydáním z roku 1926, které je v originální nezkrácené podobě. Souborné vydání z roku 1948 pak poslouží ke srovnání obou vydání.

U všech děl tasovského triptychu se budeme soustředit na obsah a také na motivy, které jsou pro dané texty nejpříznačnější. U knihy *Mohyla* se ještě navíc zaměříme na jazyk díla, který je z hlediska zkoumání promítnutí Vysočiny do Demlova díla významný. Deml totiž v *Mohyle* velmi často používá tasovské nářečí, díky čemuž se dodnes zachoval autentický doklad o mluvě v této vysočinské obci. Jednotlivé rozborů textů tasovského triptychu jsou v práci řazeny dle jejich měsíce vydání od nejranějšího textu po ten nejstarší.

3.1 *Tepna*

Tepna je první vydaná kniha tasovského triptychu. Deml se o jejím vydání zmiňuje takto: „*13. března 1926 vydala Pavla Kytlicová v Tasově. Formát 12.5 x 17.7 cm, stran 222.*“¹⁰⁵ Je důležité zmínit, že podoba *Tepny* v souborném vydání z roku 1948 se od té původní odlišuje. Deml se v pozdějším vydání rozhodl ponechat pouze ústřední texty, a naopak vypustit dopisy věnované přátelům, významným osobnostem a lidem ze Sokola. Dále vynechal části, které zahrnovaly lidové písně, pořekadla, aforismy, recepty, inzeráty, drobné eseje, záznamy snů či pojednání k tehdejší politické situaci, a tak se počet stran z původních 222 zredukoval na pouhých 82. *Tepna* z roku 1926 se tedy spíše podobala *Šlépějím*, což byly texty, které Deml psal po celý svůj život a zachycoval v nich události, které zažíval. *Šlépěje* byly typické svou rozmanitostí a právě původní verze *Tepny* se pestrostí žánrů *Šlépějím* přibližuje.¹⁰⁶ Fučík ji dokonce označuje za „*nejkrásnější knihu šlépějovských textů*“¹⁰⁷.

¹⁰⁴ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 11.

¹⁰⁵ DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, s. 100. ISBN 80-900-281-5-2.

¹⁰⁶ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 93–94, 238. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁰⁷ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994, s. 214. ISBN 80-7023-178-5.

Tepna vznikala paralelně s psaním *Kroniky městečka Tasova*, která Demlovi sloužila jako tematický podklad. Text není striktně členěn do kapitol. Většinou Deml text rozděluje symbolem hvězdy na krátké celky. Jinak je tomu v druhé polovině knihy, ve které se setkáme i s pojmenovanými částmi nesoucími například názvy *Primitivové*, *Texty* či *Čas*.¹⁰⁸

3.1.1 Obsah

Dílo se soustředí především na tasovskou krajinu. Deml tak knihou vyjadřuje spojení sebe samotného a lidí s rodnou zemí, která „*tepe v člověku jako jeho krev*“¹⁰⁹, proto dílo získalo příznačný název *Tepna*. Krajinu Deml vnímá do každého jejího detailu, protože věří, že v ní můžeme najít odlesky historických událostí a obraz tamních lidí. Když Deml hned v začátku *Tepny* uvádí několikastránkový výčet názvů tratí, tak podotýká: „*V těchto názvech tratí je také kus českých dějin. Je v nich historie krajiny i historie lidí.*“¹¹⁰ Hned v úvodu tedy můžeme vidět Demlovu motivaci pro napsání díla, a tou je objevování možná i zapomenutých souvislostí mezi historií, lidmi a jejich krajem.¹¹¹

V úvodu se tedy setkáme s pojednáním o názvech tratí, ve kterém Deml objasňuje jejich etymologický původ. K tomu často dochází pomocí dialogu s místními, kteří mluví tasovským nářečím, a tak tyto promluvy působí velmi autenticky. Na dalších stránkách autor nahodile střídá různé žánry. Jedním z nich jsou komentáře k politické situaci, na kterou nahlíží z perspektivy krajiny. Trápí ho, že jako lidé přestáváme respektovat půdu a její potřeby, ale chceme z ní pouze co nejvíce vytěžit. Podle Demla již tedy nechceme zemi sloužit, ale chceme „*co nejvíce ji vykořistiti, co nejdůkladněji ji ošiditi*“¹¹². Od politických názorů Deml volně přechází k tasovským obyčejům. Věnuje se například způsobu pohřbívání. Kromě popisu průběhu pohřbu dědů přikládá i seznam jmen Tasovanů padlých v 1. světové válce, kterým tímto způsobem vzdává hold a soucítí s nimi: „*33 jmen a tolik bolestných románů!*“¹¹³. Další část nápadně připomíná *Kroniku městečka Tasova*, protože v ní Deml uvádí ceny produktů během 1. světové války. Poté se zase navrácí k přírodě a podává nám přehled jmen, která se v Tasově dávala kravám, koním či psům: „*Tasovským psům říkají: Voříšek, Lord, Barin, Bufík, Čokl, Alina, Tygr, Rek, Bojar, Dyjana, Brok, Kvik, Zora, Amor,*

¹⁰⁸ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 93–94, 238. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁰ DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 11.

¹¹¹ BINAR, Vladimír. Mohyla. In: DEML, Jakub. *Pozdrav Tasova*. Brno: Host, 2013, s. 499. ISBN 978-80-7294-802-4.

¹¹² DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 18.

¹¹³ Tamtéž, s. 24.

Vostuda, Puntík.¹¹⁴ Následně Deml vzpomíná na svého učitele a předkládá nám také svůj zájem o kameny, a to zejména záhnědu. Celistvost textu náhle přerušují dopisy a věnování různým osobám jako například Bedřichu Fučíkovi, Tomáši Masarykovi, Karlu Holzmannovi a dalším. Následuje celek věnovaný původu Demla. On sám totiž neví, kam patří: „*Kdo jsou nám blíže krajinou, jsou nám blíže i duchem. Jenže já nevím, jak je to se mnou. Jsem já Moravan? Jsem já Čech?*“¹¹⁵. Po tomto postesknutí se Deml rozepisuje o původu svého děda Jana. Toto pojednání o rodu poté více a podrobněji rozebírá v další knize tasovského triptychu, která nese název *Mohyla*. Kromě původu svého děda se v této části zaměřuje i na nevyhnutelnost smrti. Od úvah nad smrtí se Deml dostává do přírody, a to konkrétně k rosničce. Právě skřehot žabky Demlovi připomíná domov a rodnou krajinu. V této části znovu narážíme na fakt, že náš domov a nás samotné tvoří i na první pohled zanedbatelné drobnosti jako třeba křik rosničky. Tato zářivě zelená žabka Demla inspirovala natolik, že dokonce v roce 1912 začíná vydávat almanach nesoucí její jméno.¹¹⁶ Tematika smrti nekončí u odchodu Demlova děda, ale pokračuje úvahou nad obrazem Ukřižovaný od naturalisty Grünewalda: „*Grünewald byl nejzuřivější idealista. Žádný malíř nepřehnal tak vznešené výšky a neskočil tak směle s vrcholku duše do neznámého obvodu nebe.*“¹¹⁷ Dále srovnává motiv ukřižovaného Krista v díle svého přítele Františka Bílka. Od tématu duchovního se Deml vrací na zem a celou stránku věnuje recenzi týkající se *Šlépějí*. Na dalších stránkách střídá autor témata času, středověku, sebevraždy, psychických poruch, postavení církve či zasazení topolu. Tato pojednání jsou repetitivně přerušována věnováními nebo citacemi ze *Šlépějí*. Deml byl ve 20. letech ovlivněn spolkem Sokol a toto zaujetí se promítá i do *Tepny*. V *Tepně* se seznamujeme zejména se sokolskými negativy. Spolku Deml obzvlášť vyčítá nesplnění politické neutrality: „*Za rok na to propůjčila Jednota Sokol v Líšni ten svůj sál k plesu komunistům.*“¹¹⁸ Deml také připomíná původní zásadu Sokola: „*Naše věc není pro strany, ale pro národ veškerý.*“¹¹⁹ Na konci se vrací k motivu, který používá již v úvodu, a tím je rabování země kvůli penězům. V závěrečné části předkládá podobenství o renesančním sochařovi Cellinim, který se snažil vytvořit sochu Persea z bronzu. Líčí, s jakými potížemi se musel během práce potýkat, protože socha byla velice náročná na výrobu. Nakonec se setkáváme tváří v tvář s ohromným nadšením Celliniho, kterému se

¹¹⁴ DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 34.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 42.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 61.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 152.

¹¹⁹ Tamtéž.

dílo povedlo úspěšně dokončit. Tento příběh má být podobenstvím údělu našeho národa. Deml píše: „*Bratři, Sestry: také náš národ odlévá právě svého Persea, svou sochu Svobody. Pec je rozžhavena, oheň zachvacuje střechu, ledový lijavec a vichřice bijí se strany*“¹²⁰. Nakonec vyzývá občany, aby národu přinášeli „*chuť k životu, odhodlanost k dobru, lásku k pravdě, oddanost národu, vytrvalost a věrnost v práci*“¹²¹.

Je důležité zmínit, že vyznění *Tepny* z roku 1926 a té z roku 1948 je poměrně odlišné. V pozdějším vydání Deml ponechal pouze hlavní texty pojednávající o tasovských tratích, o jménech krav, pohřbívání, učitelích, setkání s rosníčkou a úvahy nesoucí názvy *Čas*, *Texty* a *Nová země*. Vynechal tedy části, které se týkaly zejména jeho současnosti. Tu v původním vydání reprezentují texty o politice a národu, dále pak inzeráty, pořekadla, eseje, Demlovy sny a věnování osobnostem. V původním vydání od Pavly Kytlicové tedy Deml propojil mytický tasovský prostor se současností a zhmotnil tak svou představu o národní solidaritě a jednotě. Zejména pak poslední část o Cellinim na vztah k národu výrazně odkazuje.¹²²

3.1.2 Motivy

Nejvýraznějším motivem *Tepny* je rodný kraj. Deml v díle v dopisu Mladému básníkovi píše: „*Vy nemůžete být nikým jiným než vaše krajina a tj. poslání básníka, aby našel, uctil a uhájil svou krajinu.*“¹²³ Deml tedy upozorňuje na ovlivnění člověka rodnou krajinou a poukazuje na údel básníka – pozorovat krajinu a vidět v ní to, co v ní ostatní nevidí. Krajinu přirovnává k princezně, kterou má básník vysvobodit ze zakletí „*kouzelným, mocným slovem*“¹²⁴.

Výrazně *Tepnou* prostupuje i motiv víry. Deml si často stěžuje na moderní dobu, která se od katolictví vzdaluje. Sám hlásá, že „*jedině věřící člověk, pokorně věřící a čistý člověk může národu dáti umění, jakého národ potřebuje, po kterém národ žízni.*“¹²⁵ Z citace plyne, že Deml za dobré umění považuje pouze takové, které odráží křesťanské ideály. Dokonce podává i výčet autorů, kteří podle něj takovéto správné umění reprezentují. Řadí mezi ně například Čelakovského, Erbena, Pravdu, Němcovou či Holečka.

¹²⁰ DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 218.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 94. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹²³ DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 178.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 180.

V původním vydání díla se Deml také několikrát zaměřuje na motiv národa. V národu vidí Deml sílu kolektivu a přímo říká, že „*bojuje-li člověk sám, je to hanba*“¹²⁶. Národní motiv je pak nejvýraznější na konci *Tepny*, kde autor vyzývá občany k aktivitě budovat svobodný stát.

Dalším motivem, který se nese celým textem, je kontrast starých a nových pořádků. Ty reprezentuje zejména vztah lidí k půdě. Deml opakovaně upozorňuje na to, jak o půdu pečovali naši předkové a jak se o ni sedláci starají dnes. Tímto motivem Deml poukazuje na to, že lidé mají stále menší respekt k přírodě a chtějí z ní hlavně materiální zisk. Důraz klade obzvláště na kácení stromů: „*Mračna prý se táhnou po lesích, my se jich otrocky zbavujeme a poněvadž jsme se zřekli lásky k přírodě, poslední nadějí naší jest už jen to umělé hnojivo, pan poslanec a poušť!*“¹²⁷ V zemi Deml rovněž spatřuje pravdu, moudrost, krásu, lásku, vzdělanost, svobodu, víru i spravedlnost a vše zlé, co se na světě děje, je dle něj důsledkem odvrácení se od země: „*Všechny bludy, vraždy a zmatky povstaly na světě z toho, že se lidé odvrátili od země!*“¹²⁸

Motivy, se kterými se v textu setkáváme, reflektují ideje, které byly pro Demla zásadní. Jsou jimi rodný kraj, víra, síla národa a respekt k přírodě. Binar nejvýrazněji vnímá motivy rodné krajiny a přírody, a i proto *Tepnu* označuje za „*dějiny rodné krajiny*“¹²⁹.

3.2 *Hlas mluví k slovu*

Hlas mluví k slovu je v pořadí druhá vydaná kniha tasovského triptychu. K původnímu vydání Deml poskytl tyto informace: „*Vydala Pavla Kytlicová v Tasově, dne 4. května 1926, vytiskli Kryl a Scotti 300 exemplářů na knihovém papíře a 400 na přírodním.*“¹³⁰ Autor dílo rozdělil do 24 kapitol, které jsou číslovány. Celý text Deml věnoval svému příteli Otokaru Březinovi, na kterého v díle několikrát nepřímě odkazuje. Olič *Hlas* definuje jako prolog k tasovskému triptychu jako takovému.¹³¹

Podobně jako ve zbytku tasovského triptychu Deml vychází z vlastních zkušeností, které čtenáři předává poměrně realisticky. Dílo tak dostává punc opravdovosti. Binar dílo

¹²⁶ DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 207.

¹²⁷ Tamtéž, s. 206.

¹²⁸ Tamtéž, s. 211.

¹²⁹ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 92. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹³⁰ DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, s. 100. ISBN 80-900-281-5-2.

¹³¹ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 71. ISBN 80-7220-259-6.

specifikuje jako „mýtus o sobě samém“¹³². Na rozdíl od *Tepny* a *Mohyly* se tak autor soustředí sám na sebe, na své vzpomínky. V dalších dvou knihách tasovského triptychu totiž Deml těžil i z poměrně různorodých zdrojů, jako byly matriční záznamy, písemné vzpomínky jeho otce Jakuba či vyprávění blízkých. V *Hlasu* se však Deml soustředí pouze na své vlastní vzpomínky, a tak se Binarovo označení knihy jako „mýtus o sobě samém“¹³³ jeví jako velmi příznačné. Informaci, že Deml nebude v *Hlasu* čerpat ze vzpomínek svého okolí, autor podává hned v úvodní kapitole, kde píše: „Mám arcit' příbuzné, mohl bych se ptáti svých bratrů, sester, strýců, tetiček a jiných lidí, kteří znali mého otce, matku, dědečka, babičku – ale jednak nehodlám psáti románu, ani novelly, ani povídky“¹³⁴.

3.2.1 Obsah

Deml se v *Hlasu* předně zabývá svým životem, který pojímá formou vzpomínek, krátkých próz, básní v próze či lyrických pasáží. Dílo je tak velmi různorodé, a proto netvoří celistvý přehled dosavadního Demlova žití, ale podává čtenáři pouze útržky, které si pak může vyložit a dotvořit sám. Blanka Kostřicová ve své recenzi o knize právě upozorňuje na prostor pro fantazii, kterou Deml v *Hlasu* čtenáři ponechává. Neopomíná ani z nedořečenosti vyplývající nejednoznačnost výkladu Demlových promluv, která umožňuje rozmanité vnímání díla. Kostřicová ještě naráží na jeden typický znak textu a tím je tajuplnost. Ta očividně úzce souvisí s nedokončenými výpověďmi a s používáním motivu snu, který v sobě na první pohled záhadnou atmosféru ukrývá.¹³⁵

Hlas mluví k slovu všeobecně pojednává o Demlově mládí, otci, matce, sestře Matylce, o Otokaru Březinovi, ale i o Demlově věku pozdějším. Vzpomínky Deml neřadí chronologicky. Jedná se spíše o směs asociací, které autor nijak neupravuje. Binar toto pojetí komentuje slovy, že „život není přímka“¹³⁶, čímž poukazuje na dynamiku života jako takového a snahu Demla tuto rozmanitost v *Hlasu* zachytit. Všeobecně lze říci, že je dílo složeno z krátkých záblesků Demlových vzpomínek, které se bez pevných předělů střídají až do konce.

První kapitolu Deml věnoval vysvětlení motivací k napsání díla. Upozorňuje na fakt, že pokud chceme, aby nám někdo příběh vyprávěl autenticky a od srdce, nesmíme ho o to

¹³² BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 95. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹³³ Tamtéž, s. 95.

¹³⁴ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 9.

¹³⁵ KOSTŘICOVÁ, Blanka: Autorský mýtus Jakuba Demla. *Host*. 2000, 16(3), Recenzní příloha, s. II.

¹³⁶ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 96. ISBN 978-80-87256-12-1.

žadat. Člověk bude totiž příběh vyprávět pravdivě jen pokud to pro něj bude přirozené. Tuto skutečnost Deml metaforicky vyjadřuje takto: „*Co máte o své lásce vědět, přijde skrytě a samo, tak jako stromům květ, nejsou-li ty stromy ještě mrtvé.*“¹³⁷ První kapitola je tedy jakýmsi prologem. V další kapitole Deml čtenáře seznamuje se svými studijními léty. Poměrně podrobně popisuje své učitele Šmerala a Mašteru. Se Šmeralem vede Deml diskuzi o náboženství a svěřuje se mu s touhou stát se knězem. Šmeral ho ale označil za mystika. Dokonce i ředitel gymnázia Reichert Demlovi řekl: „*Vy se svým mysticismem ani se jinam nehodíte, nežli do kláštera!*“¹³⁸ S označením mystik se v literatuře velmi často setkáváme i v kontextu osobnosti Josefa Floriana, což znovu dokládá propojenost těchto dvou uměleckých osobností. Třetí kapitola ukazuje žánrovou různorodost díla. Jedná se o úvahový text o mládí, ve kterém Deml popisuje spontánnost a citovost, která je s tímto obdobím života spojena. Zároveň se autor v této kapitole věnuje smrti své matky, které byl svědkem ve svých 11 letech. Právě smrt matky je jedním z předních motivů *Hlasu*. Zároveň nám tato část nabízí pohled dítěte na smrt, kterou ve svém útlém věku pochopitelně ještě úplně nedokáže pochopit: „*Neměl jsem ani tušení o jejím stavu a že ji už víckrát nevidím. Byl jsem více na ulici než doma. A nic zlého mi nenapadlo ani v tu chvíli, když se se mnou loučila.*“¹³⁹ V dalších kapitolách Deml píše o odmítnutí svých básní otcem, o svých vzpomínkách na chlapecká léta, úvahách o mládí, o povaze matky a otce, o setkání s Březinou, o svých snech a duchovním zaměření. Všeobecně lze říct, že úvodní kapitoly těží z reálných událostí. Když se však knihou pročitáme dál, tak se dostáváme do čím dál snovějšího a nerealistického světa, který připomíná Demlovu ranější tvorbu. Naprostý závěr textu působí velmi chmurně, když Deml píše: „*tam dole, mě rozervali*“¹⁴⁰. Dvořák tento konec popisuje jako reflexi dramatu Demlova básnického slova a jeho života. Dle něj chtěl Deml žít pomocí básnického slova, které jediné mohlo odrážet Demlovy idey o vytouženém světě.¹⁴¹

Hlas mluví k slovu se na rozdíl od *Tepny* a *Mohyly* nesoustředí až tak výrazně na kraj a Tasov jako takový. To ale neznamená, že v díle Deml Tasov nezmiňuje. Přednostně se s ním setkáváme prostřednictvím popisů například kopce, kde Deml trávil své dětství: „*Abych přišel zavčas do školy, hnával jsem jenom na ‚Kopec‘; byla to ona stráň na sever od Tasova, kterou*

¹³⁷ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 10.

¹³⁸ Tamtéž, s. 18.

¹³⁹ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 23.

¹⁴⁰ DEML, Jakub. *Rodný kraj*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s.191.

¹⁴¹ DVORÁK, Miloš: *Básnické drama Jakuba Demla*. In: DEML, Jakub. *Rodný kraj*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 210–211.

vyšel můj otec břízkami.“¹⁴² Dále Deml rodný kraj zmiňuje v kontextu četby Svatopluka Čecha, jehož díla ho okouzila jazykem, rytmem, ale také možnostmi v nich najít rodný kraj. V této části Deml propojuje motiv rodného kraje s motivy hudebními: „A v mém srdci se rodný můj kraj proměnil v hudební nástroj a zpíval.“¹⁴³ I narážky na Březinu nám mohou evokovat prostor Vysočiny. Důležitost zmínek o Březinovi dokazuje i to, že Deml 2 kapitoly z *Hlasu* později přenesl do *Mého svědectví o Otokaru Březinovi*.¹⁴⁴ Trávníček vnímá tyto části *Hlasu* věnované Březinovi jako prolog k *Mému svědectví* a označuje je jako „hledání a nalezení Přítele“¹⁴⁵. Rodný kraj se tedy zcela přirozeně stal hlavním dějištěm Demlových vyprávění a vzpomínek.

Ve srovnání s dalšími dvěma knihami tasovského triptychu je *Hlas* o poznání méně zaplaven skutečností a autentičností. Deml zde sice píše o rodinných příslušnících, ale již se tolik nezaměřuje na faktografický popis skutečností, které s nimi zažil. Dále do popředí staví sebe a upřednostňuje odhalování svých pocitů a postojů před popisem rodinných záležitostí a tasovských reálií. Text je také na rozdíl od *Tepny* a *Mohyly* zahalen tajemnem, které Deml vytváří pomocí prezentace svých znepokojivých snů. Trávníček *Hlas* hodnotí jako jednu „z nejčistších Demlových knížek“¹⁴⁶, a to zejména díky schopnosti elegantně spojit rozmanité žánry jako báseň v próze, texty s prvky kázání, vzpomínkové texty a snové vize.

3.2.2 Motivy

Motivy v *Hlasu* nejsou tolik upnuté na rodný kraj jako tomu bylo v *Tepně*. Jsou zaměřeny více rozmanitě, ale většinou spolu alespoň částečně souvisí. Příkladem může být jeden z nejsilnějších motivů díla, kterým je Demlova matka. Milan Exner považuje motiv matky za projev Demlovy viny z nedostatečné lásky. Jako jedenáctileté dítě si plně neuvědomoval ztrátu své blízké osoby a právě smrt matky mu plně dochází až později.¹⁴⁷ Právě prostřednictvím matky Deml poprvé čelil smrti jako takové. Sám tuto skutečnost popisuje slovy: „To byl můj první pláč na tomto světě a tímto pláčem pozdravil jsem Smrt, která se mi zjevila.“¹⁴⁸ U postavy matky se také opakovaně setkáváme s použitím slov hlas a slovo, které odkazují k názvu textu, což Binar vnímá jako provázanost Demlovy matky

¹⁴² DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 51.

¹⁴³ Tamtéž, s. 70.

¹⁴⁴ TRÁVNÍČEK, Mojmír. Několik poznámek místo doslovu. In: DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Druhé vydání. Brno: Vetus Via, 1999, s. 64. ISBN 80-86118-54-1.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ EXNER, Milan: Jakub a anděl zhouby. *Host*. 2000, 16 (3), s. 13–17.

¹⁴⁸ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 25.

s ústředním tématem knihy, tedy hlasem a slovem.¹⁴⁹ Explicitně toto spojení matky, hlasu a slova Deml použil přibližně v polovině knihy, kde se částečně loučí s tématem matky: „*Milovala světlo a proto Světlo přitáhlo ji. Milovala Slovo a proto hlas její v něm zanikl.*“¹⁵⁰ Trávníček vnímá řádky věnované Demlově matce jako „*litanii lásky k mamince*“¹⁵¹, Deml ji totiž v díle vždy zmiňuje ve velmi pozitivním světle. Matka nelže, nebere jméno Boží nadarmo, je vždy usměvavá a pobožná, proto se nám může zdát, že se jedná o postavu černobílou. Deml ale tímto způsobem chtěl vzdát hold ženě, která mu bohužel ze života odešla moc brzy.

Na tomto příkladu tedy můžeme pozorovat propojení a souvislost dvou motivů – matky s hlasem a slovem. Kromě tohoto spojení souvisí motiv matky také s motivem smrti, kterou v *Hlasu* velmi často zmiňuje. Pokud o ní mluví, tak ji označuje velkým písmenem po vzoru symbolistů. Smrt je tak pro Demla personifikovaná, je přítomna tady a teď. Deml se dokonce přiznává k jakési fascinaci smrtí: „*Zamiloval jsem si smrt. Bylo to oné noci, kdy jsme drali peří, kdosi vrazil do dveří a křikl: ‚Lidi, pojd’te ven, je Soudný den!‘*“¹⁵² Z textu vyplývá, že se Deml smrti neobává, právě naopak je jí do jisté míry učarován: „*Měl jsem potkati svou Smrt a všechna má hrůza změnila se v radost a v očekávání.*“¹⁵³ Motivy smrti nejsou v Demlových dílech ojedinělé. Například v próze *Hrad smrti* z roku 1912, která má smrt i přímo v názvu, se Deml věnuje smrti jako všudypřítomné entitě, která vzbuzuje hrůzu a obavy: „*Pocit smrti jest rozhodně strašlivější nežli sama Smrt, ale raději tisíckrát se útekem strhám, nežli bych měl zakusiti JEHO pohledu, anebo dáti se dotknouti JEHO rukou!*“¹⁵⁴ Zde vidíme určitý posun Demla ve vnímání smrti jako takové. V *Hlasu* pro něj již není smrt strašlivá, ale přitažlivá a do jisté míry i okouzlující. Nemůžeme ale říct, že by se Deml i v pozdějších dílech nevěnoval stinné stránce smrti. Například v próze *Můj očištěc* z konce 20. let Deml znovu smrt spojuje s pocity zděšení.¹⁵⁵

Jedněmi z nejpodstatnějších motivů textu jsou hlas a slovo. V různorodých kapitolách je Deml opakovaně a nenuceně začleňuje do příběhů, které vypráví. Například na konci *Hlasu* se Deml věnuje svým snům, ve kterých líčí podivuhodné příběhy. I do nich vkládá motivy

¹⁴⁹ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 97. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁵⁰ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 54.

¹⁵¹ TRÁVNÍČEK, Mojmír. Několik poznámek místo doslovu. In: DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Druhé vydání. Brno: Vetus Via, 1999, s. 61. ISBN 80-86118-54-1.

¹⁵² DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 47.

¹⁵³ Tamtéž, s. 100.

¹⁵⁴ DEML, Jakub. *Hrad smrti*. Praha: Paseka, 1992, s. 55. ISBN 80-85192-31-4.

¹⁵⁵ LEHÁR, Jan, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 526–527. ISBN 978-80-7106-963-8.

hlasu a slova a staví je hned vedle sebe: „*Jako uštvaná zvířata vydali jsme ze sebe hlas a ten pán sám si našel slovo, které jsme mu my sotva mohli podati, ještě se snažíce zastříti je.*“¹⁵⁶ V dalším poměrně strašidelném snu Deml píše: „*Do tmy letí slovo mé jako vichřice v noci, a tma se nepohnula!*“¹⁵⁷ A vzápětí se dočkáme odpovědi: „*A hrozný je můj hlas, neboť je utvořen s mých ztrát, z mého minulého děsu, z mé zpáteční lásky a vděčnosti – a pražádné ceny už nemá moje kůže!*“¹⁵⁸ Slovo a hlas jsou v této části znovu ve spojení a navazují na sebe. Binar upozorňuje, že na konci knihy se Deml dostává do minulosti a ke svým předkům.¹⁵⁹ V této části dochází k propojení Demla s předky a „*básníkův hlas se stává též jejich hlasem*“¹⁶⁰.

Leitmotivem celého textu je náboženství, duchovno a víra. Právě víra byla Demlovou vnitřní součástí, takže nepřekvapí, že se v knize, kde se věnuje sobě samému, tématem víry zabývá. Náboženství je v knize prezentováno hned v několika podobách. Pojednáním o Demlově cestě za kněžstvím, dále pak citováním biblických textů, kterými Deml podkládá své názory, a v neposlední řadě se s náboženstvím setkáváme prostřednictvím každodenního života Demlovy rodiny, který zahrnoval chození do kostela, modlení u kapličky či rozhovory s knězem.

Další motiv, který Deml v díle používá, je motiv krajiny. S krajinou se ztotožňuje: „*Můj život se podobal této krajině. Něco v něm trouchnivělo. A taky v něm byla ta samota.*“¹⁶¹ Znovu se tedy setkáváme s propojením Demla a krajiny, která se nachází kolem něj. Je znatelné, že právě na krajinu byl Deml velmi citlivě napojen a vnímá ji skoro jako živou bytost.

Motivy užitá v *Hlasu* se poměrně liší od dvou dalších knih tasovského triptychu. Nejsou totiž tolik zaměřené na rodný kraj, předky či na Tasov. Všechny tyto motivy jsou v díle vyřčeny spíše na pozadí a pravděpodobně je budeme vnímat až druhotně. Do popředí v textu totiž vystupují motivy smrti, hlasu, slova a také motivy spjaté s osobami Demlovi blízkými, tedy s matkou, otcem, sestrou Matylkou či s Březinou. Díky motivům smrti můžeme v díle sledovat určitou provázanost s Demlovými ranými prózami, zejména pak s *Hradem smrti*. Z hlediska zájmu o předky pak můžeme vidět spojitost s poslední knihou

¹⁵⁶ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 99.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 102.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfin (Triáda), s. 99. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 99.

¹⁶¹ DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, s. 81.

tasovského triptychu *Mohylou*, ve které se Deml této tematice věnuje podrobněji. Užití motivů rozhodně souvisí s celkovým pojetím *Hlasu*, který je dle Trávníčka „*písní o matce a o vlastním probuzení*“¹⁶². Motivy Vysočiny se tedy do díla dostávají skrze Demlovu rodinu a skrze něho samotného, protože jsou jeho neoddělitelnou součástí.

3.3 *Mohyla*

Deml v *Kronice městečka Tasova* uvádí údaje ohledně prvního vydání: „*stran 210. Formát 12x16 cm. V měsíci září 1926 vydala tuto knihu Pavla Kytlicová v Tasově.*“¹⁶³ V souborném vydání, se kterým pracujeme, zaujímá *Mohyla* 164 stran. Je rozdělena do 25 poměrně krátkých kapitol, které nenesou žádné názvy, jsou pouze číslovány. Zdroje pro napsání knihy byly různorodé. Deml využíval vzpomínek svého otce, které měl možnost číst ještě předtím, než je otec spálil, dalšími zdroji jsou pak zápisky bratra Antonína, vyprávění zbylých členů rodiny a v neposlední řadě také vzpomínky Demla samotného. Při psaní *Mohyly* Deml také čerpal informace z matričních zápisů.¹⁶⁴

3.3.1 **Obsah**

Všeobecně můžeme říct, že *Mohyla* pojednává zejména o Demlově otci – Jakubu Demlovi. Avšak důležité je vnímat i další rozměr díla. Tím je podrobná reference o tasovské krajině, jejích obyvatelích, zvycích i nářečí. Kniha nám tedy může připomínat listování rodinným albem, ve kterém pozorujeme úděly jednotlivých rodinných příslušníků. Zároveň se na pozadí vyjevuje další téma textu, a tím je provázanost člověka s krajinou. Dílo je tak zahlceno dávkou skutečnosti, autenticity a každodennosti.¹⁶⁵

Binar uvádí, že v díle Deml neodděluje přítomnost a minulost. Nechává je splynout, a tak mezi současností a minulostí vytváří souvislost. Pomocí tohoto spojení se Deml snaží najít objasnění svého bytí jako takového. Zabývá se tím, jak nás ovlivnil život našich předků.¹⁶⁶ Deml se tedy snažil „*pochopit a poznat vymezení svého bytí z nitra předchozí či dávné reality a minulých, jakoby odvanutých dějů*“¹⁶⁷, na což vlastně odkazuje samotný název

¹⁶² TRÁVNÍČEK, Mojmir. Několik poznámek místo doslovu. In: DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Druhé vydání. Brno: Vetus Via, 1999, s. 62. ISBN 80-86118-54-1.

¹⁶³ DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, s. 100. ISBN 80-900-281-5-2.

¹⁶⁴ BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda), s. 88. ISBN 978-80-87256-12-1.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 88–89.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 88.

¹⁶⁷ Tamtéž.

díla. Mohyla je primárně symbolem smrti, ale Deml ji zde nevnímá jako konec, ale naopak jako cestu k věčnosti. Toto pojetí smrti samozřejmě souvisí s jeho katolickou orientací.

Úvodní kapitola je tvořena dopisem od Vilmy Blažkové, Demlovy sestry, v němž reaguje na Demlovu výzvu najít zápisník po jejich otci Jakubu Demlovi. Dozvídáme se, že s největší pravděpodobností otec po válce tento zápisník spálil. Vilma Blažková v dopisu píše: „*Když jsem se ho ptala, co to pálí, odpověděl, že mně po tom nic není, abych si šla po svém. Vrátil-lis mu ten zápisník, asi ho zničil.*“¹⁶⁸ Hned první kapitola naznačuje, čím se bude Deml v *Mohyle* zabývat – svými předky.

Následující kapitoly Deml pojímá jako vyprávění o svém rodu. Zaměřuje se na putování svého děda Jana Demla z Opatova u České Třebové do Křepetova, vesnice nedaleko Tasova. V samotném Tasově pak Demlův děd přebýval se svou rodinou od roku 1873. Další důležitou postavou knihy je otec Jakuba Demla – Jakub Deml. Informace o otcově životě jsou často prezentovány skrz dialog otce a syna: „- *A jeho manželka, vaše matka, tatínku, už tenkrát nežila? - Nežila, ale o tom vám povím. Jak jsem byl vyučen, opustil jsem domov a šel do světa na zkušenou.*“¹⁶⁹ Aby Deml poukázal na autenticitu svého vyprávění o rodu, používá věty, které poukazují na fakt, že informace, které nám Deml předkládá, zaslechl ve vyprávění svých rodinných příslušníků: „*Tak nám vypravoval syn Jana Demla z Opatova, můj otec Jakub.*“¹⁷⁰

Jedním z ústředních příběhů *Mohyly* je komplikovaný vztah Demlova otce a kněze Františka Floriana, který v Tasově působil. Kněz Florian totiž obíral Demlova otce o peníze, jenže v této době byl kněz nedotknutelný, a tak se otec tasovského básníka spravedlnosti domáhal těžko. Deml píše: „*On byl pan farář Florian velice sprostý v řeči, zpupný v jednání a co hlavního, hrozně mstivý! Také proto každý se chránil něco proti němu začít, že měl hlavní slovo u všech úřadů a byl jedna ruka s panem baronem, s panem ředitelem a s panem správcem, slovem se všemi třemi panskými chapadly, kleštěmi, ždimadly a zuby, které tehdy dělaly s lidem, co se jim zlíbilo*“¹⁷¹. V ukázce Deml přibližuje nedotknutelnost kněze, která byla pro jeho dobu typická.

Dílo však nereferuje pouze o Demlově rodině, ale také o způsobu života lidí na Vysočině. Můžeme se tak například dozvědět o vybavení obydlí ve vysočinské vesnici: „*Tenkrát nebylo sporáku jako dnes, měli jen pec, starodávná kamna, zvenku se v nich topilo,*

¹⁶⁸ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 16.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 31.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 30.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 45–46.

*i hrnce se tam strkaly vidlicí, hrnce podlouhlé, hruškovité, železnáky nebo hliněné, a v takovém hrnci vařili všecko.*¹⁷² Deml také několikrát upozorňuje na chudobu a bídu, kterou lidé na Vysočině zažívali.

3.3.2 Jazyk

Mohyla je z větší části psaná spisovným jazykem. Zajímavými částmi jsou ale výpovědi rodinných příslušníků, které Deml nepřepsal do spisovné češtiny, ale ponechal je v původním znění. Díky tomu je čtení *Mohyly* zároveň sondou do tasovského nářečí 1. poloviny 20. století. Jedna z postav, která tasovské nářečí v knize používá, je Demlova nejstarší sestra Marie. Deml v díle uvádí: „*Sestra ovšem mluví tasovským nářečím, které se malounko liší od skřínářovského, a proto řekla, že se dědóšek kópil puncinárko, že to s nů zkosil a hned jo rozbil a potom už nigdá nekóřil.*“¹⁷³ Velké množství nářečních výrazů najdeme v kapitole 22, ve které Deml popisuje provoz obchodu jeho otce, kterému Tasované neřekli jinak než kvelb. Prostřednictvím výčtů Deml podává informace o zboží, které se v krámku prodávalo: „*Modřidlo, sirke, cukr, petrolín, peskořico, semenec, ledek, povidlí, floke, brabantpámel, podvlikačke, čertovy hovno, marijánkovy pleve, itrnice atd.*“¹⁷⁴ Dále v díle můžeme najít nářeční výčty jmen tratí, jmen krav a koní. Bohuslav Havránek tasovské nářečí řadí k západnímu nářečí hanáckému a *Mohylu* pak považuje za jeho důležitý zdroj.¹⁷⁵ Typickými znaky západního hanáckého nářečí jsou například neuzívání náslovného j před i (itrnice), změna ou na ó (dédóšek) či změna y na e (sirke). Jazyková stránka díla je tedy důležitým písemným zachováním tehdejšího tasovského nářečí. Podobně se Deml nářečí své rodné obce věnuje i v *Kronice městečka Tasova*, ve které ho označuje jako „*naši řeč, tasovštinu či horáckou řeč*“¹⁷⁶.

Vladimír Binar uvádí, že ve 20. letech se Deml přiklonil k zjednodušení jazyka. Oprostil se od dekorativnosti a přiklonil se k lidovosti a mluvenosti.¹⁷⁷

¹⁷² DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 121.

¹⁷³ Tamtéž, s. 81.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 135.

¹⁷⁵ HAVRÁNEK, Bohuslav. Nářečí v regionalistické literatuře moravské. *Slovo a slovesnost*. 1941, 7(4), s. 220–222.

¹⁷⁶ DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, s. 159–170. ISBN 80-900-281-5-2.

¹⁷⁷ BINAR, Vladimír. Jazyk Demlova díla. In: DEML, Jakub. *Pozdrav Tasova*. Brno: Host, 2013, s. 510. ISBN 978-80-7294-802-4.

3.3.3 Motivy

Motivy, které nalezneme v *Mohyle*, jsou příznačné pro Demlovo období hledání harmonie a klidu. Mezi ty nejvýraznější můžeme zařadit motiv cesty a putování, spojení s rodem, domov, národ a lid, smrt či tasovskou krajinu.

Putování je v knize zastoupeno zejména životní cestou otce Jakuba Demla, který postupně v Tasově budoval zázemí pro svou rodinu. Deml ale zachází v rodinné historii ještě více do minulosti a přibližuje také pouť svého děda Jana Demla. Básník Jakub Deml sám také putuje – a to do minulosti, ve které se snaží najít propojení sebe samého s předky. Tato cesta do minulosti je úzce spojena s dalším motivem a tím je smrt. Můžeme se divit, že právě v období poměrně radostném se Deml tématu smrti nevyhýbá. Je ale důležité pochopit, že smrt v *Mohyle* není apokalyptická a děsivá. Naopak je spojena s životním cyklem, který Deml vnímá jako nevyhnutelný. V *Mohyle* se se smrtí setkáváme neustále. Umírá děd, otec, matka, sestra Matylka, přeneseně pak i autorovo dětství. Deml cítí určitou sounáležitost se smrtí samotnou. V díle ji dokonce personifikuje: „*Lidé ovšem netuší, že Smrt, která tyto zbytečné lidi se světa odstraní, zjeví konečně i jejich zvláštní a nemalou užitečnost.*“¹⁷⁸ Prostřednictvím smrti se tedy dle Demla objeví důvody, proč jsme vůbec na zemi byli, a tak se smrt stává jakýmsi zpětným zrcátkem, které se dívá za smyslem našeho života.

Deml se také zamýšlí nad tím, komu předá své zkušenosti, protože jako kněz nemůže vybudovat rodinu. Východiskem je pro něj národ: „*A viděl jsem, že tou ženou není na světě nikdo jiný než NÁROD (hlavně, t. j. prvně Předkové) a teprve z Boha že jest možno uviděti národ, přijíti k národu, milovati národ a žíti v síle a v naději a vítězství – nikoli naopak!*“¹⁷⁹ Součástí *Mohyly* jsou také motivy tasovské krajiny. Deml se zaměřuje například na žulové kameny, které vnímá jako charakteristickou součást vysočinského venkova. V jedné části popisuje, jak je jeho otec odstraňoval z polí, aby nepřekážely pluhu. Deml tuto každodenní činnost svého otce dokázal čtenáři vyložit velmi poeticky: „*ty kusy, modravé jak letní oblačné nebe, na slunci se jiskřily černou slídou, žilami křemene, sloupečky turmalínů, kostkami živce podobnými pokrácenému vepřovému sádlu nebo rozkouskovaným mandlím v marcipánu*“¹⁸⁰.

Motivy využívané v *Mohyle* jsou příznačné pro dobu, kdy se Deml konečně usadil v Tasově. Jsou spojeny zejména s nadějí a s touhou vytvořit mýtus o jeho rodu, a i proto se pustil do psaní děl, která odrážela jeho propojení s rodným místem. V *Mohyle* se však

¹⁷⁸ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 48.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 52.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 69.

neomezuje pouze na svůj rod, ale několikrát zmiňuje i tzv. tasovské společenství lidí, které se mu kryje s národem jako takovým. Deml nám předkládá svou ideu o kolektivu lidí, kteří se ve chvíli zániku spojí a budou zpívat Svatý, svatý, svatý Pán Bůh zástupů: „*A přistoupí všichni Tasovští před obličej Hospodinův v odění světla, a poněvadž v nebi jest možný jedině úžas lásky, budeme státi ve věčném bezvětří a nekonečná rozmanitost našich osob a nekonečná určitost a jednota našeho kraje, čili bohatost a chudoba našeho původu, srazí a rozhlolí se písní: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth!*“¹⁸¹

¹⁸¹ DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948, s. 154.

Shrnutí

Dílo Jakuba Demla je silně ovlivněno jeho vztahem k rodnému kraji. Na tento hodnotný cit, který si k Vysočině vytvořil, měla velký vliv několikaletá nezakořeněnost způsobená překládáním z fary na faru. Další příčinou bloudění a hledání domova byla známost se staroříšským nakladatelem Josefem Florianem. Avšak zmíněná nezakořeněnost neměla pouze negativní účinek. Díky ní si Deml paradoxně vytvářel stále bližší a bližší vztah k Tasovu, který začal možná trochu zkresleně vnímat jako ten pravý a jediný domov. Můžeme říct, že zde tedy zafungovala přímá úměra – čím větší nezakořeněnost pociťoval, tím touha po vlastním domově a usazení gradovala. Chtíč po domovu se na nějaký čas splnil díky návratu literáta do Tasova na počátku 20. let 20. století. Postavil si zde vysněnou vilu, stal se členem Sokola a začal psát *Kroniku městečka Tasova*, která trefně odráží Demlovo zaujetí rodnou obcí.

Demlovy představy o Tasově a životě v něm byly silně ovlivněny tzv. mýtem domova, který si během několikaletého putování ve své mysli vytvořil. Jeho představa byla zjevně velmi idealizovaná a později se promítla do celkového zklamání. Kvůli osamělosti, kterou dlouhé roky zažíval, chtěl v Tasově zformovat jakési nadosobní společenství lidí, kteří k sobě budou cítit sounáležitost a lásku. Tato snaha se promítla i do jeho díla, které je v této době zaplněno postavami z Demlovy minulosti i přítomnosti, a právě pomocí tohoto množství postav si zmíněné nadosobní společenství vytvořil. Je ale zřejmé, že nebylo založeno na realitě, ale na jeho nerealistických představách, díky kterým právě často nepříznivé skutečnosti utíkal. Na nereálnost Demlova očekávání tasovského společenství odkazují i vzpomínky Tasovanů, kteří ho vnímali spíše jako zvláštní a netradiční osobnost než jako součást jejich obce. Důležitost autorovy idealizované představy o Tasově však můžeme vidět v podrobné reflexi rodné obce, kterou právě na základě svého okouzlení vytvořil. Tasov se tak stal obcí, která je s Demlem dodnes úzce spojena, a právě díky němu se o ní, jejich obyvatelích, její krajině a zvyklostech můžeme dozvědět mnoho informací. Můžeme ho tedy považovat za autora, který se jako jeden z mála zabýval svým rodištěm takto zevrubně a víceméně můžeme říct, že aspoň nějaký drobný odkaz na Vysočinu najdeme ve většině jeho textů.

Nebyl to pouze Tasov, který Demla k Vysočině pomyslně připoutal. Výrazné spojení s prostorem Vysočiny si vytvořil i díky tamějším přátelům. Jedním z mála přátel, kteří mu vydrželi po celý život, byl Otokar Březina. Pro Demla byl mentorem, autoritou, vzorem a přítelem, ke kterému nesmírně vzhlížel. Od Březiny však nepřevzal jeho literární styl –

symbolismus –, protože mu jeho duchovní sféra nebyla blízká. Naopak ve svých textech kladl důraz na skutečnost a autenticitu. Z toho vyplývá, že byl Březina pro Demla spíš rádcem než přímou inspirací pro jeho tvorbu. Jejich vztah byl velmi intenzivní, a byl ukončen až Březinovou smrtí na konci 20. let. Březinova smrt se odrazila na Demlově chování, které začalo být poměrně bezohledné. Výsledkem bylo také vystoupení ze Sokola či kritizování republiky. Pár let po jeho smrti také napsal knihu vzpomínek nesoucí název *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Za vydání této knihy však sklidil obrovskou vlnu odsouzení a důsledkem tohoto počínu byla ztráta mnoha přátel z uměleckého prostředí. Jedním z nich byl další přítel, se kterým se setkával na Vysočině, Jaroslav Durych. S ním si rozuměl zejména po stránce duchovní. V prvním desetiletí 20. století Durych Demla velmi obdivoval a chválil i ve svých statích. Avšak poté se dva literáti přestali do začátku 20. let stýkat. Právě 20. léta byla pak pro rozvoj vzájemného přátelství neplodnější. Oba si četně psali dopisy a docházelo i k návštěvám, a to zejména ze strany Durycha. Hlavním důvodem jejich konfliktu v 30. letech bylo již zmiňované Demlovo dílo *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, které Durych naprosto odsoudil. Následně se vztah dvou literátů už nikdy neobnovil do původní podoby z 20. let. Lze tedy říct, že tato vysočinská přátelství měla vliv jak na Demlovu tvorbu, tak na jeho osobní život, a proto je nemůžeme při zkoumání Demla a Vysočiny opomenout.

V Demlově rozsáhlém díle najdeme mnoho narážek na Vysočinu. Nejnápadnější jsou ale rysy Vysočiny v dílech z 20. let, kdy se usadil ve své domovině a zažíval velmi šťastné desetiletí, díky kterému se mohlo okouzlení Vysočinou promítnout i do jeho literárního díla. Reprezentativní ukázkou tohoto tasovského období je tasovský triptych skládající se z próz, které nesou názvy *Tepna*, *Hlas mluví k slovu* a *Mohyla*. První vydanou prózou tasovského triptychu byla *Tepna*, která se nese ve šlépějovském duchu. Podobně jako v Demlově souboru *Šlépějí* tasovský rodák nekontrolovaně střídá rozmanité literární žánry. V *Tepně* tak můžeme sledovat rozhovory s tasovskými rodáky, Demlovy politické názory, tasovské zvyky, výčet cen zboží, dopisy Demlovým známým či známým osobnostem, autorovo bilancování nad jeho příslušností, vysvětlení jeho odklonu od Sokola a konečné vlastenecké zakončení, ve kterém klade důraz na svobodu národa. *Tepna* tedy naráží na fakt, že rodná krajina je součástí člověka stejně jako je jeho součástí tepna, ve které proudí krev. Druhá a zároveň nejkratší próza tasovského triptychu se nazývá *Hlas mluví k slovu*. V této próze se Deml zaměřuje na sebe samotného a pracuje s volně plynoucími vzpomínkami, které nejsou chronologicky uspořádané. Mnoho těchto vzpomínek pouze lehce nastíní a nechává jim otevřený konec. Deml tedy čtenáře pustí do svého života, ale vždy jen na okamžik. Pokud se *Tepna*

zaměřovala zejména na tasovskou krajinu, tak v *Hlasu* jde do popředí spisovatelova rodina, a to konkrétně jeho matka, otec a nemocná sestra Matylka. Právě Demlova rodina pro něj také symbolizovala propojení s jeho rodištěm, a i díky nim se cítil být s Vysočinou svázán. Zajímavá je také kompozice díla. Deml totiž postupuje od líčení skutečných událostí k popisu svých snových představ. Poslední prózou tasovského triptychu je *Mohyla*. Tato próza se zaměřuje zejména na Demlův rod, a to na jeho děda Jana a otce Jakuba. V *Mohyle* tak autor nejvíce dopodrobna rozebírá rodovou svázanost s vysočinským krajem. Kromě informací o Demlově rodové historii přináší *Mohyla* důležitou referenci o tasovském nářečí 1. poloviny 20. století. Tímto tématem Deml navázal již na podobné zmínky o tasovském nářečí v *Kronice městečka Tasova*, avšak v *Mohyle* na mluvu Tasovanů naráží ještě častěji a soustavněji. *Mohyla* je tak knihou, která je plná každodennosti a všednosti života v malé vysočinské obci.

Je tedy znatelné, že spojovat jméno Jakuba Demla s Vysočinou je opodstatněné. Vysočina pro něj byla místem narození, místem úniku od mnohaletého putování a nezakořeněnosti, místem, kde se formoval jeho rod, prostorem, ve kterém získal i ztratil mnoho přátel a v neposlední řadě byla Vysočina a Tasov nevyčerpatelným zdrojem inspirace pro psaní jeho prozaických i básnických děl. Právě prostředí plné žulových kamenů a kopců bylo vždy Demlovou součástí, která ho formovala po stránce lidské i literární.

Závěr

Bakalářská práce sledovala osobnost Jakuba Demla v kontextu jeho propojení s krajem Vysočinou. Na vztah Demla k rodnému kraji práce nazírala ze 3 hledisek. První hledisko se zaměřilo na objasnění Demlovy životní cesty, která přes mnoho let putování skončila ne náhodou v rodném Tasově. Také specifikovala spisovatelovu představu o mytickém domovu a o tasovském společenství lidí. Nakonec se první hledisko soustředilo na vztah Demla a Tasovanů. Druhé hledisko představilo Demlovo spojení s Vysočinou po stránce osobní. Konkrétně reflektovalo jeho vztahy s Otokarem Březinou a s Jaroslavem Durychem. Práce pozorovala vývoj těchto vztahů a jejich vliv na literární tvorbu autorů. Třetí hledisko objasnilo, jaký vliv měl Tasov na Demlovy prózy tasovského triptychu, konkrétně na prózy *Tepna*, *Hlas mluví k slovu* a *Mohyla*. Práce texty rozebrala po stránce obsahové a objasnila jejich strukturu a zdroje, ze kterých Deml při psaní čerpal. Dále se věnovala výrazným motivům v těchto prózách, které souvisely s vysočinským prostředím.

Jakub Deml byl v práci představen jako spisovatel, kněz a člověk, který po celý život hledal svůj ideální a vysněný domov, ve kterém by se cítil přijímaný a chtěný. Tento domov pro něj vždy představoval Tasov a prostředí Vysočiny. Cílem bylo soustředit se na to, jak se prvky spojení Demla s Vysočinou promítly do jeho osobního i tvůrčího života. Práce poukázala na Demlova nejvýraznější vysočinská přátelství a při jejich charakteristice čerpala zejména z autentických Demlových vzpomínek, vzájemné korespondence či ze vzpomínek pamětníků a příbuzných. Při analýze děl tasovského triptychu práce upozornila na jejich výrazné ovlivnění Vysočinou a Demlovým vztahem k ní. Texty byly rozebrány pomocí odborných studií a dobových recenzí. Primární texty byly využity ke specifikaci vysočinských motivů a k jejich zařazení do kontextu Demlovy tvorby.

Kromě motivů Vysočiny ve vybraných prózách byl kladen důraz na objasnění Demlova přínosu při popisování tasovských realit. Na ty se jednak práce zaměřila při analýze tasovského triptychu, ale výrazněji je specifikovala při popisu *Kroniky městečka Tasova*. *Kroniku* přiblížila jako důležitý a poměrně ojedinělý zdroj informací o tasovské krajině a jejím lidu, jeho obyčejích a specifickém nářečí. Deml byl tak představen jako hrdý obyvatel Tasova, nekonformní kněz, přítel, vášnivý spisovatel a zejména jako člověk hledající svůj vysněný domov.

Cíl práce, který byl zaměřený na pochopení ovlivnění tasovského spisovatele rodným krajem, byl naplněn, a to jednak pomocí specifikace Demlovy životní cesty, a jednak pomocí analýzy textů tasovského triptychu, které jsou příkladnou ukázkou Demlovy svázanosti

s Vysočinou. Práce tak poukázala na fakt, že vysočinské prostředí Demla ovlivnilo po stránce literární i lidské. Pro další výzkum by bylo přínosné zaměřit se také na prózy před tasovským triptychem, které sice neodkazují na Vysočinu tak často, ale Deml v nich po rodném kraji silně touží a využívá v nich zcela odlišnou sérii motivů, které ještě nejsou tak optimistické jako v tasovském triptychu. Jedná se například o texty *Domů*, *Propast mého rodiště* či *Tanec a Hrad smrti*.

Seznam použitých zdrojů

Primární

1. DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926.
2. DEML, Jakub. *Tepna*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926.
3. DEML, Jakub. *Šlápěje X*. Tasov, 1928.
4. DEML, Jakub a Otokar BŘEZINA. *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: J. Deml, 1933.
5. DEML, Jakub. *Mohyla*. Praha: Vyšehrad, 1948.
6. DEML, Jakub, *Rodný kraj*. Praha: Československý spisovatel, 1967.
7. DEML, Jakub. *Kronika městečka Tasova: faksimile tasovské kroniky psané v letech 1922–1929*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991. ISBN 80-900-281-5-2.
8. DEML, Jakub. *Hrad smrti*. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-85192-31-4.
9. DEML, Jakub. *Hlas mluví k slovu*. Druhé vydání. Brno: Vetus Via, 1999. ISBN 80-86118-54-1.
10. DEML, Jakub. *Pozdrav Tasova*. Brno: Host, 2013. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-7294-802-4.
11. DEML, Jakub. *Sedm let jsem u vás sloužil: vzpomínky na Josefa Floriana*. IWASHITA, Daniela a Petra POUKAROVÁ, ed. Praha: Dauphin, 2015. ISBN 978-80-7272-832-9.

Sekundární

1. BARTHES, Roland a Josef FULKA. *Mytologie*. Praha: DOKOŘÁN, 2004. ISBN 80-86569-73-X.
2. BARTOŠ, Jan. *Znáte Jakuba Demla?* Velké Meziříčí: Jan Mucha, 1932.
3. BINAR, Vladimír a Jiří DOSTÁL. *Čin a slovo: kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-87256-12-1.
4. DURYCH, Jaroslav. Smutek Jakuba Demla. *Akord*. 1932, 5(1).
5. DVOŘÁK, Miloš a Ladislav SOLDÁN. *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007. ISBN 978-80-86370-29-3.
6. EXNER, Milan. *Jakub a anděl zhouby*. Host. 2000, 16(3).
7. FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985–2008. ISBN 80-200-0468-8.
8. FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994. ISBN 80-7023-178-5.

9. FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Triáda, 2016. ISBN 978-80-7474-180-7.
10. HAVRÁNEK, Bohuslav. Nářečí v regionalistické literatuře moravské. *Slovo a slovesnost*. 1941, 7(4).
11. CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Druhé vydání. Praha: Torst, 2013. ISBN 978-80-7215-453-1.
12. IWASHITA, Daniela. Korespondence Jakuba Demla na pomezí dokumentu a básnického textu. Poznámky a dilemata z průběžné ediční přípravy. *Česká literatura*, 62(4), 2014.
13. KÁPRALOVÁ, Dora. Kartáček i čibuk Jakuba Demla. *MF DNES*. Praha, 2006, 17(231), C4.
14. KOSTŘICOVÁ, Blanka. Autorský mýtus Jakuba Demla. *Host*. 2000, 16(3), Recenzní příloha, s. II.
15. LEHÁR, Jan, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-963-8.
16. MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-939-9.
17. OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993. ISBN 80-7220-259-6.
18. PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje: (kapitola ze života Jakuba Demla)*. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. ISBN 80-85766-67-1.
19. PUTNA, Martin C., Martin BEDŘICH a Ministerstvo kultury. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.
20. RULF, Jiří. *Literáti: příběhy z dvacátého století*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-450-6.
21. SOLDÁN, Ladislav. Kronika městečka Tasova. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993, 45(2).
22. STAŇKOVÁ, Vladimíra. *Dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi* [online]. Praha, 2016 [cit. 2022-01-24]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Mgr. Daniela Iwashita, Ph.D. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/82908/DPTX_2010_1_11210_0_133733_0_94890.pdf?sequence=1&isAllowed=y
23. STANKOVIČ, Andrej. *Josef Florian a Stará Říše*. Praha: Triáda, 2008. ISBN 978-80-86138-92-3.

24. TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Sdílet věčné: studie, profily a kritiky*. Olomouc: Periplum, 2002. ISBN 80-86624-05-6.
25. VODIČKA, Stanislav. *Básník Jakub Deml v Tasově: třišt' vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla: rukopisy 1978*. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991.
26. WÖLL, Alexander: Mezi apoteózou a tabu: Přehled bádání o Jakubu Demlovi. In: *Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*, Praha 28. 6. – 3. 7. 2005. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006. ISBN 80-85778-50-5.